CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)

ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1998

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol ⟶ (meaning "CONTINUED"), or the symbol ▽ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole ⟶ signifie "A SUIVRE", le symbole ▽ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

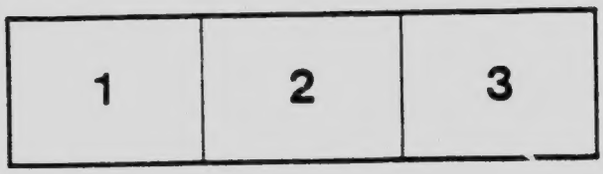

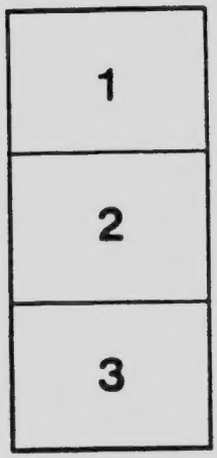

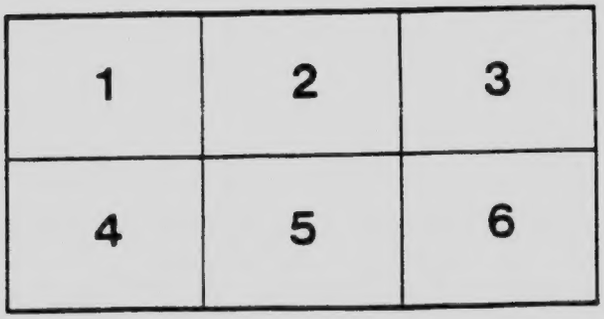

Д-Р М. ВУД-ЕЛЕИН

ЩО МОЛОДА ДІВЧИНА ПОВИННА ЗНАТИ

НАПИСАНО З МАТЕРНЬОЮ ЛЮБОВЮ
І ЛІКАРСЬКИМ ЗНАННЯМ.

UMC LIBRARY
WINNIPEG
JOHN R. KOVALEVITCH

National Library of Canada
Bibliotheque nationale du Canada

Д-Р М. ВУД-ЕЛЕЙН

ЩО МОЛОДА ДІВЧИНА ПОВИННА ЗНАТИ

НАПИСАНО З МАТЕРНЬОЮ ЛЮБОВЮ
ДО ДІВОЧОГО ЗНАННЯМ.

HOME LIBRARY
WINNIPEG
REV. JOHN R. KOVALEVITCH

PRINTED IN CANADA

HQ51
W66
1920

СЛОВО ДО МАТЕРЕЙ.

У житті кожної нормальної малої дівчинки приходить хвиля, коли вона замічує, що життя повстає і переходить, а помітивши це, питає маму, як повстає нове життя. Питання, що їх вона ставить то ніяк не наслідок якоїсь каригідньої цікавости, а радше природний прояв прозябаючого умового життя. Немовля не знає про своє самостійне життя, що більше, не знає навіть, що пальчик, що його вкладає до пися, належить до його власного тіла. Щойно через ріжноманітні і нераз болючі досвіди будиться та розвивається у дитини свідомість самостійного життя. Дитина спостерігає вкінці, що є такою самою істотою, як багато других.

В міру умового розвитку спостерігає дитина, що ті другі істоти не вічні, але появляються, ростуть а врешті гинуть. Наприклад рослинка виколюється з землі, розвивається, цвіте, вяне і гине. Птахи прилітають весною, будують гнізда, виховують молоді, а наконець зникають разом з ними, як наближається зима. Так також і домашні звірята появляються в якийсь таємничий спосіб, часом в таємкичий спосіб кінчиться їхнє життя, а з живого звірятка лишається тільки нерухомий, зимний мерлець.

В хаті батьків або сусідів родиться дитина. От знайомий хворіє, вмірає, його хоронять і він уже ніколи не вертає. Чиж можна дивуватися, що мала інтелігентна дитина помічує такі зміни і застановляється над ними? Молодий, нерозвинений ум починає застановлятися: Ось я є. Чи я все була? Отже починає така дівчинка доходити, як і що, аж врешті довідується, що в житті її батьків був час, коли вони її не мали. Де вона була тоді? Не народилася ще. Що воно таке „вродитись"? Де є невидима комора життя, що з неї виходять малі, безпорадні діти, котрі як прийдуть на світ, вимагають стільки заходів та опіки.

Вона чує, що кожна людина була зразу така мала. Якщо воно так, — розумує вона дальше — то всі люди му-

сять приходити на світ в такий самий спосіб. Хибаж не падуть з неба на землю. І чому приходяться на світ саме в такій невідповідній хвилині, коли їх мама є хора і мусить лежати в постелі? Як то воно є з тим приходом на світ, що ніхто не говорить про те? Чиж воно не зовсім природне, що дитина, замічуючи ці річи, призадумається над ними і бажає пізнати нагу правду? Треба дивуватися, колиб було інакше.

Ясно, що годі все перед дитиною укрити, що скоро вона вже раз почала застановлятися над справами життя, то вже не перестане роздумувати про них поки не знайде вдоволяючої відповіди. Якщо отже дитина починає питати про ці цікаві для неї справи, то не лишається нічого другого, як відповісти їй второпно на поставлене питання. Говоримо дитині, що це речі святі, але говорячи, почуваємо себе наче чимсь звязаними та засоромленими, а дитина легко це добачує та може й дивується, що їй не хочуть говорити про святі речі. Не будемо стіснювати себе, якщо ми самі навчимося глядіти на ці справи чистим оком, як на справи Божі, що виконують у світі високе завдання плекання життя. Ми переконаємося тоді, що дитину можна повчити в приступний для неї спосіб, а такий чистий, як чистою повинна бути ця справа для нас. Думка та відчування дитини не то що не потребують забрукатися таким освідомленням, але навпаки її можна забезпечити перед всяким злом, що при досліді тих справ чигає на кожну людину.

Неодна мама скаже тут, що хотілаб свою дитину заховати невинною так довго, як це тільки можливо. На таке я відповім, що моє бажання йде ще дальше, бо бажаю заховати дівчатам їх невинність на завсіди. Але несвідомість і невинність то поняття не ідентичні. Багато є дітей безумовно несвідомих, але й рівночасно їм далеко до того, що називаємо невинністю. За те другі багато знають, заховують при цьому найпринадніщу дівочу невинність.

Очевидно, є багато матерей, що здають собі з цього всього справу, але не мають прямо поняття, як взятись до освідомлення дитини. Така мама каже, що хотіла би цілим серцем дати дитині можливо правдиву і ясну відпо-

відь, але не зясовує собі прямо, яких слів дібрати, щоби не заколотити чистого і невинного вичування та мисли дитини. Нераз вона шукає за такими способами, шукає ради, але найчастіше стрічається з такою самою безрадністю, як її власна.

З такими перешкодами стрічаються люди на кожньому кроці, якщо родиться у них свідомість, що не ялося годувати дитину якимись небелицями, про котрі зрештою відомо, що дитина в них не вірить. Ті суттєві труднощі спонукали мене написати цю книжечку. Надіюсь, що ця книжечка послужить неодній мамі знайти дорогу освідомити свою дитину так ніжно і чисто, що дитина, поучена про природні справи життя, не то що не стратить нічого із невинности, а навпаки скористає дуже багато. Так отже ця книжечка ставить собі за завдання повчити малу дівчинку про те все, що їй наразі знати годиться, поки не наспіє час, щоби довідалася більше з книжки: "Що повинна знати кожна зріла дівчина".

Видавці цих книжок взялись за діло дуже уміло, пристосовуючи освідомлення до віку і розуміння. Через те дівчинка може відповідно до свого віку довідуватися про речі, що можуть вдоволити її природну цікавість, а котрі рівночасно повинні складатися на її образовання і давати їй вказівки, як треба жити, щоб зберегти здоровля душі та тіла.

Метода, якої придержуюся у цій книжці, не є ніяким теоретичним експериментом. Пристосовувано її вже нераз у практиці і завжди з найкращим вислідом. Отже не йдемо на осліп і на непевне, але поступаємо з усією певністю, яку дає досвід і поступовання, випробуване певним способом. Пускаючи у світ цю книжечку, щоб розсівала світло, не висказуємо надії, що може вона на щось придасться, але ми переконані, що такий спосіб навчання віддасть дитині найціннішу прислугу, не заколочуючи її чуття і думки, але узброюючи її на життєву дорогу тими відомостями, що набуті іншим способом могли би містити у собі неодну небезпеку для душі і тіла.

Бруклин, Н. Й. **Марія Вуд-Елейн.**

ВСТУПНЕ СЛОВО.

У перше в житті була Надечка поза домом без товариства батька і мами. Тітка забрала її до себе і в неї пробувала вона цілі два тижні, а тепер приїхав по неї отець, щоби забрати її домів. Як дуже раділа вона цілу дорогу, що вертає до своєї мамочки, як живо чула удари серця, побачивши з візка ті любі, знані місця, що їх так добре знала і любила! "Ось школа! Ось стара яблінка! Ось там наш дім, але мамочки нема перед сіньми. Я думала, що буде ждати на нас".

„Мамочка дуже рада, що ти вертаєш до неї, але лишилася в кімнаті, бо там є щось такого, що вона хотіла би тобі негайно показати", відповів батько. Це страшенно зацікавило Надечку, тож, коли візок заїхав перед хату, вона стрибнула, як стій із нього та побігла по східцях до мамусиної кімнати. Алеж як здивувалася, знайшовши мамочку в ліжку, хоча вона й була дуже врадувана і щаслива! Перелякана Надечка запитала:

„Ти хора, мамочко?"

„Вже мені ліпше, моя дитинко, — відповіла весело мамочка. — Ходи сюди, щось тобі покажу". Розвинула малий звиток, що лежав біля неї на постелі, і Надечка побачила малесеньке личко дитини.

„Ах, маленька цьопка, — скрикнула врадувана Надечка. — То чиє, мамочко"?

„Наше — каже мамочка, — то твій маленький братчик".

„А відки він взявся?" Хто його нам приніс? Чому не принесено нам кращого?" Мамочка засміялася і сказала.

„Мені він дуже подобався. Ще ніколи ніяка дитинка не подобалася мені так дуже, як саме ця".

„То й я так само виглядала, як я була ще маленька?" — спитала Надечка.

„Майже так само, це малесеньке письо покращає небаром".

„Скажиж, мамочко, відки та цьопка так раптом взялася у нас? Можемо її задержати на завжди?

„Так, можемо задержати її на завсіди. А за кілька неділь, як подужаю та говорення не буде мучити мене, скажу тобі, звідки взявся братчик. Але ти не повинна, моя люба, забувати, що дитинка належить до усіх нас: до мене, до таточка, до тебе. Ти повинна бути добра для неї та любити її.

„Але ти і мене будеш любити також, правда мамочко?

„Певно, що й тебе буду любити. Ти для мого серця так само дорога, як і це мале дитятко. А тепер іди, дитинко бавитися. Як тільки подужаю, то вечерами будемо з собою так любо розговорювати, як давніше".

Оскільки Надечка могла пригадати собі, то бувало завсіди саме так, що як смеркало, мамочка брала її до себе й оповідала про ріжні речі. Надечка дуже любила ті розговори, бо мама голубила її і розказувала про все, що в житті красного та любого. Але і мама любила ті сердечні розговори та, скоро по кількох тижнях почула себе краще і могла стати з постелі, забрала донечку до своєї кімнати, щоби перевести вечір на милій гутірці. Як втішилася мала Надечка, що вертають ці розкішні вечірні години. Станула біля мамочки і притулилась головкою до її рамени. Так ось після довгої перерви почались для Надечки її любі гутірки з мамочкою.

ПЕРША ГУТІРКА.

Я рада, моя дорога дитинко, що можемо собі знова погуторити. Я маю тобі дати відповідь на питання, що його ти недавно мені поставила, хотячи довідатися, в який спосіб приходять на світ люди. Ось, ще кілька тижнів назад, не було твойого маленького братчика між нами, а тепер він є і я маю надію, що зістане з нами заєдно, аж поки не виросте на здорового чоловіка. Всі люди, що на світі, були колись малими дітьми, як раз такими малесенькими та безпомічними істотками, яким є сьогодні твій братчик. Дорослі люди, котрих ти бачиш, розвивалися і росли поволи, і до багатьох із них прибули вже такі малі діти, як саме до нас прийшла ця мала дитинка. Ці малі діти будуть рости, аж виростуть на дужих людей, а тоді і до них завітають з черги такі малі істотки. Так було все на світі і то від тієї пори, коли появилися на землі перший чоловік і перша жінка.

У святім письмі говориться, як сотворено перших людей. Перший чоловік називався Адам, а перша жінка Ева. Але сотворивши цих людей Господь Бог нових уже людей не творив у такий самий спосіб, яким вони були сотворені. Читаємо тільки про те, що на світ почали приходити діти. Ось тепер хочеш знати, як то Господь Бог влаштував, що люди появляються на світ, та що їх ніколи не буде недоставати.

Все, що є на світі, можемо поділити на дві кляси: на істоти органічні та неорганічні. Неорганічні — це ті, котрі не мають ніяких членів, що ними моглиб виконувати якусь працю. Скелі, каміння, земля, залізо, золото, взагалі всі металі, то неорганічні істоти. Вони не мають ніг, рук, очей, ушей. Вони не їдять та не пють. Якщо вони більшають, то через те, що та сама матерія, з котрії вони складаються, прилучується до них іззовні. Вони не можуть бігати ні видавати якінебудь голоси. Ті істоти не мають життя.

Орґанічніж істоти мають життя і складаються з ріжних членів, з котрих кожний виконує якесь окреме, особливе завдання. Всі рослини то орґанічні істоти, а їхні орґани-члени то коріння, била або цівки-пні, галузки та листя. Вони живуть, приймають поживу з землі і розпроваджують її по всьому свому нутрі. Малі корінчики запускаються глибоко в землю, ссуть із неї воду та ріжні частиночки неорґанічних матерій, передають їх стрижневі, галузкам та листочкам, котрі втягають ці частиночки і через те ростуть.

Є в цьому щось чудесного, що рослина уміє переробити частинки неорґанічної матерії на саму себе, а не менше чудесне і те, що та праця відбувається все однаково і рівномірно. Дуб та явір ростуть біля себе, відживлюються тими самими соками землі і тими самими частинками неорґанічної матерії, однак явір є завжди явором і має власне листя, не подібне до дубового, а дуб остає завсіди дубом і ніколи не стає подібним до явора. Трава, що росте під цими деревами, бере поживу з тієї самої землі, однак якже вона не подібна до дерев або хочаб і до фіялків, що скриваються між травичкою, а знову фіялки неподібні до других цвіток, що їх стільки появляється на весні. Чому воно так, що кожна рослина подібна до самої себе та відновляється в той сам спосіб? В святім Письмі говориться про те, що так саме Господь Бог хотів. Читаємо там таке: „І сказав Бог: Нехай проростить земля билля, травне, зело з насінням і дерево плодовите, плодюще по свойому родові, щоб його насіння було в йому. І сталось таке".

Це право дане рослинам і вони послушні цьому праву. Я покажу тобі маленьке, темне зеренце, а ти мені нагайно скажеж, що це насіння трави, і знаєш, що як вложемо це насіння до землі, то з нього не може нічого другого вирости тільки трава. Власне це насіннячко має в собі тільки те, що з нього може статися. Якже премудро влаштував все наш небесний Отець, що в малесенькому насіннячку замкнув велику траву і через те дав нам можність розводити ріжні рослини там, де нам подобається. Чого потребуємо, це можемо собі вигодувати. Коли хочемо мати квітки, то сіємо квітки, як ярину, то ярину, а

хочеться нам мати яблуки чи грушки, то садимо відповідні овочеві дерева. Кусень землі можемо по нашій уподобі замінити в гарний огород, в поле, що родить збіжжя, або в парк повний тінистих дерев. Треба тільки вибрати відповідне насіння, а рослина, що з неї беремо насіння, виросте з нього цілком певно. Ту здібність, через котру рослина може повставати зі свого насіння, називаємо розродчою силою.

ДРУГА ГУТІРКА.

Вчора я розказувала тобі, як ростуть рослини і як заховують свій ґатунок. Коли посадиш тепер у землю зеренце насіння, то дізнаєш великої приємности, коли будеш думати про те, що в цьому зернятку є життя, що воно буде розвиватись та рости. Якусь частину поживи воно перемінить у било та галузки, з другої частини зробиться цвіт і насіння, а в цьому насінню буде скриватися нове життя. Яка рослина, таке її насіння, а яке насіння, такою завсіди буде рослина. Колиб не було так, то людині булоб дуже тяжко на землі. Рільник не знавби ніколи, який овоч вийде з насіння, що його сіє. Але через те, що він точно це все знає, то йде на поле та сіє овес чи жито або садить бараболю, знаючи дуже добре, що з того, що посіяв чи засадив, виросте напевно рослина того самого ґатунку. Якщо часом виростає що іншого, ніж те, що сівач хотів мати, то цілком певно він помилився у виборі насіння, бо насіння само не помиляється ніколи, але є вірне свойому родові.

Ця вірність є така велика, що ті самі прикмети, котрі подибуємо в одніській рослині, одного ґатунку, подибаємо завжди у всіх рослин того самого ґатунку. Якщо одна яблінка одного ґатунку родить солодкі овочі, то знаємо, що всі яблінки того самого ґатунку родять також солодкі овочі. Ті прикмети рослин, що завсіди повторюються, називаємо характеристичними, бо вони творять характер даної рослини. Звірята також мають свій характер. Так наприклад: лев є сильний і часами буває дуже гнівним, ягняткож є слабоньке та завсіди лагідне. Це характеристичні риси цих звірят. Також характеристичною рисою дуба є його сила та довговічність, а характеристичною рисою зілля є його слабосилість та коротка трівкість. Тому, що дуби мають таке тверде і міцне дерево, люди вживають їх до будови кораблів, що на них відтак відважно пускаються на глибокі та бурхливі води великого моря. Подумай, що булоб, колиб були дуби мягкі та слабі та ко-

либ про це довідалися люди щойно тоді, коли корабель вже збудовано та пущено на море. Він заломивсяб під тягаром власного нагруження, з цього булаб велика втрата у товарах, а, що найгірше, потопилосяб багато людей. Але тому, що насіння є все вірним самому собі і що з жолуді дубини родиться завжди дерево великої сили та видержливости, тому люди довіряють дубині і не потребують боятися нещастя, як сідають на корабель, збудований з дубового дерева і нагружують на його дорогоцінний вантаж. Ми можемо сміло довірити Творцеві всього, бо він дбав про те, щоби рослини були вірні свому родові.

Томуто, колиб людина не знати куди пішла то знайде завсіди такі роди рослин, яких потребує на поживу, і такі дерева, яких потрібно їй на будову, на тінь у спеці, на родження певних овочів. Бачиш отже, що Господь Бог не тиран, що не дозволяє людям поступати по своїй волі і відповідно до своїх потреб, але навпаки, він є добрим Вітцем, що помагає людям, наче своїм дітям, і позволяє їм робити те, що для них добре та пожиточне. Твоя мамочка позваляє собі часом також користати з твоєї помочи при домашніх працях і то не тому, щоб не могла сама собі дати ради, але тому що уважає, що буде добре для тебе, якщо ти одного або другого научишся від неї, бо воно тобі пізніше може придатися. А така праця є доброю вправою не тільки для твоїх рук, але також для твоєї душі. Тямиш, що я раз позволила тобі, щоби ти уставила речі в твоїй кімнаті так, як тобі до вдодоби. Ти попереставлювала собі тоді всі речі і зробила це зовсім інакше, як це я зробила. По якомусь часі ти, побачила, що буде вигідніше та краще коли ти одне й друге зміниш. І ось бачиш, що таким чином ти більше навчилася, ніж колиб я була тебе примусила полишити все так, як це було від початку.

Так само позваляє нам Бог робити пляни, учитися та винаходити не одно нове. Таке саме можемо робити, уміткуючи рослини. Досвід поучує нас, як треба їх доглядати та годувати. Ми відкриваємо ці закони, що ними керуються рослини при свому розвиткові і ті закони використовуємо на нашу користь. Ми учимося думати по Божо-

му і починаємо розуміти, чому Бог наділив одні рослини такими, а другі іншими прикметами.

Ти зумієшся, коли довідаєшся, як уміло використали люди закони рослин і їхні розродчі спосібности, щоби витворити нові відміни. Вони досліджували так довго ті закони, аж довідалися, яким робом можна витворювати подвійні квіти із поєдинчих, а многокрасові з однобарвних. Я недавно читала, що з одної простої жовтої рожі (троянди) в недовгому часі вигодовано більш триста відмін рож, з ріжно-манітними відтінями красок і таких ріжних величиною, що ті квіти зовсім не подібні до себе. Декотрі з цих рож є великі з подвійними квітами і з ріжними красками від блідорожевої аж до пурпурової, а деякі навіть ріжнобарвні, пестрі.

До 1810. року знали тільки одну відміну братчиків; а 1835. було вже чотириста ріжних відмін тієї квітки, а все досягнено через умілу годівлю. Ми моглиб говорити майже про творчу міць людини, коли бачимо, що з рослини, котра мала завсіди тільки простенький, поєдинчий квіт однакової краски, вона зуміла витворити так багато ріжних, неподібних до себе відмін. Це дійсно чудесне.

Так також навчилася лодина плекати ріжні відміни овочів. Зразу була тільки проста польова яблінка, з твердими та квасними, як оцет, овочами. Але з цього лихого овочу виплекала згодом людина ціле багацтво смачних та соковитих овочевих відмін. Коли отже дивимося на розкішні квіти в наших садках та на чудові овочі, що звисають на віттю овочевих дерев, то тиснеться нам на уста слово захоплення: „Яких то чудових речей довершив Бог!" Але й слушно моглиби ми викликати: „Як мудро уміє радити собі людина!"

ТРЕТЯ ГУТІРКА.

Скоро я тобі вже розказала, яких то чудесних річей довершила людина, певно схочеш довідатися, як вона це зробила. В одній малій книжечці, в котрій розказано, як ростуть рослини, я дочиталася дуже багато цікавого, а про що буду з тобою сьогодні гуторити.

У цій малій книжочці було наведене слово Христа: „Погляньте на лілеї, як вони ростуть і не працюють і не прядуть; глаголюж вам, що й Соломон у всій славі своїй не зодягався, як одна з цих". Відтак говориться у цій книжечці, що Христос, звертаючи людям увагу на лілеї, хотів певно сказати, щоб не побивалися надмірно, бо Бог піклується всіма. Один спосіб, в який Бог опікується людиною, це той, що він застелив цілу землю квітами та рослинами, котрі є і гарними і пожиточними, а такими потрібними, що без них не булоб життя на землі. А скоро сам Христос взиває нас, щоб ми дивилися на рослини і квіти, щоб ми подивляли їхню містерну будову, їхню чудову красу та гарні форми, то певно вельми пожиточно буде для нас, якщо ми, слідкуючи за цим покликом, зачнемо учитися від рослин пізнавати життя та всі його чудеса.

Коли тебе у школі навчають ріжного про життя рослин, то учитель каже, що це лекція ботаніки. Але ми не будемо брати справи так плутано та не мучитимемо себе тими всіми вченими назвами, що їх чуєш у школі в часі таких лекцій. Будемо з собою говорити можливо просто.

Тоді відомо про те, що рослини належать до органічних тварин. Отже рослини мають два роди членів. Про один рід я тобі вже говорила. Це коріння, пень та листя. Ті члени є на те, щоби рослина могла рости і розвиватися. Другі члени, то цвіт, овоч і насіння. Ці члени називаємо розродчими. Є це члени, що при їх помочи рослина розроджується, себто появляє нові рослини свойого роду. Очевидно, що заки рослини пічнуть розроджуватися, мусять вперід доволі довго рости та розвиватися, а то відбувається так, що коріння ссе її харчеві соки з землі, а

листя бере поживу з повітря. Аж потім, як рослина доволі дужа й велика, береться вона появлювати нове життя. А робить це, вилонюючи цвіти. Декотрі рослини цвітуть вже в кілька тижнів після кільчення, а декотрі аж наступного літа, ще інші мусять цілими роками чекати, заки можуть зацвісти. А всі квітки, які тиб не бачила, хочаб вони й не знати як ріжнилися видом, запахом та розмірами, мають одну спільну ціль, а саме: появляти насіння, що з нього відтак робиться нова рослина.

Тому я поясню тобі значіння ріжних частин цвіту, бо тепер, коли ти вже їх знаєш, любо тобі буде довідатися, яке їхнє призначення. Возьмімо перший ліпший цвіт. Всі пелюстки разом творять корону цвіту. Пелюстків може бути більше або менше, й ріжної величини. Відірвавши ці пелюстки, побачимо, що їх держали ясно-зелені листочки, котрі ради їхнього виду називаємо чашею. По середині корони цвіту знаходяться пиляки, що на них є цвітовий пилок. На горішньому кінчику кожного з цих пиляків знаходиться заглиблення, виповнене саме тим дрібненьким пилком, що його звемо цвітовим.

Ті пиляки зі своїм пилком становлять щойно частину розродчих членів рослини. Друга частина цвіту, злучена тісно з короною цвіту, називається стовпиком. Стовпик складається також з кількох частин. Передусім бачимо тут струнке бильце-шийку, відтак начиння, що в ньому знаходиться насіння і котре називаємо зародком або зароднею, а на кінці шийки знаходимо помітне згрубіння, шорстке при дотику, і його називаємо знаням. Шийка у середині порожна і через неї можна дістатися до зародка. Як розріжемо зародок, знайдемо в нім малесенькі насінні зеренця. Одна рослина має їх більше, друга менше. Ці зернятка, дозріваючи, стають темні і тверді, а як дістануться у землю, починають ссати її соки і кільчаться. Але дивне диво, що насінні зернятка можуть кільчитися щойно тоді, коли цвітовий пилочок дістався аж до зародка і зіткнувся з ним. Щойно через те повстає там життя і твориться насіння. Чим воно діється цього не уміємо собі докладно пояснити, але знаємо тільки певно, що коли цвітковий пилок не дістанеться до насіння зародка і не запліднить його, то таке насіння ніколи не скільчиться

і не появить нової рослини. З цього для нас наука, що нове життя твориться в той спосіб, що певна матерія з одної частини цвіту лучиться з матерією, що міститься в другій частині цвіту.

Нову, молоду рослинку ми моглиби назвати рослиною дитинкою, а її батьками були пиляки та стовпчики. Пиляк це так як тато, стовпик, бач як мама, а цілий цвіт можнаб порівнати до родинного дому тої рослини.

У всіх рослин є все однакове розмножування, а ріжниці є лише в тому, що не завсіди частини батьківська і материнська знаходяться на тім самім цвіті. У деяких рослин цвіти витворюються так, що одні з них мають тільки пиляки, а не мають стовпиків, другі навпаки, мають самі стовпики, а не мають пиляків. Трапляються і такі рослини, що в них всі цвіти одного пня чи била мають цвіти пилякові, а не мають цвітів стовпикових, а другі тієї самої рослини посідають самі стовпикові цвіти, без однісенького пиляка. Можеш тоді легко уявити, що у цих рослин, що їхні цвіти мають і пиляки і стовпики разом, пилок пиляків може легко дістатися до стовпика і струситися до зародка, якщо дотулиться до стовпикового знаменця. Так отже насіння без великого труду запліднюється. Як воно діється з другими цвітами, розкажу пізніше.

Цвіти, що мають виключно стовпики, називаємо неповними, бо самі собою не можуть витворити насіння, котре моглоб кільчитися. Такі цвіти має приміром кукурудза. Волокна у кукурудзи є пиляками, а прутики волокон (волосся), що висуваються між пелюстками, є стовпиками. Цвітовий пилок паде з волосків на ці волоконця і тоніськими канальчиками дістається до насінної зародні, обдаровуючи її життя і здібністю кільченя. Дрібосенькі зеренця є насінням, що з нього відтак повстає нова рослина. Але колиб цвітовий пилок не дістався до них, то вони нікоиб не могли рости і рільник трудивсяб даром, засіваючи ними поле.

Буває часом, що батьківська та материнська частина родячись на осібних рослинах, віддалені від себе багато миль, або що пиляки з пилочком і стовпики з насінням є дуже далеко від себе. Річ ясна, що рослини, віддалені так дуже від себе, не моглиб бути запліднені, колиб їм не

приходив з поміччю вітер, або колиб у цьому важкому ділі не посередничили комахи. Працьовита бджілка, що летить нераз дуже далеко збирати з цвітів солодкі соки, сідає на цвіт, повний насінного пилку, обпилює собі ніжки та крильця і коли опісля сяде на стовпиковий цвіт, то сама не знаючи проце, запилює його. Як дивимось на бджоли, що перелітають з цвітки на цвітку, бачимо зовсім докладно той цвітовий пилок на лапках, головці та крильцях. Недавно я читала гарний віршик, де описано цю працю бджілки. Уважай добре, як цей віршик влучно описує те, що бджілка робить для цвіток.

Від сонця заграви до сумерку днини,
По небі, як довго путь сонце верстає,
Із квітки на квітку зела й деревини
Все бджілка із любим бренінням злітає.
У чашечку квітки розумно й цікаво
Глядить і медочку шукає там жваво,
А скоро його вже добуде краплину,
Ще й злотим пилочком крильце злотить біле.
Працюючи бджілка оттак без упину,
Пил-злото розносить квіткам, щоб родили...

Таких віршиків, що описують життя рослин та комах, є дуже богато, а як будеш старшою, то сама переконаєшся, які вони гарні.

ЧЕТВЕРТА ГУТІРКА.

Вже знаєш, як рослини удержуються на землі і як розмножуються. Знаєш також, яке право дано їм від Бога. Бог не створює кожної рослини зокрема, але дав їй силу появляти із себе по роду свому, такі самі рослини, як вона сама. Але одночасно дав Бог людині велику власть і назначив її велике завдання. Людини не осадив Бог на такім світі, в котрім не булоб нічого до роботи так що вона моглаб собі ходити з місця на місце, нічого не роблячи, лише приглядаючися всій цій величині. Ні, з цілого світа учинив Бог для людини щось в роді великого варстату, в котрім є пребагато матеріялу та знаряддя, а людина має все влаштовувати та приспособлювати так, щоби їй із тим усім було як найліпше. Мізок та руки, то знаряддя, що при їх помочи може людина доконати дуже багато, а Господь Бог полишив їй вільну волю, працювати так, як уважає, що воно добре для неї.

Ти тямиш, яку ти мала втіху, коли на Різдво я подарувала тобі скриночку з ріжним приладдям до ручних робіток. Чим більше ти працювала, тим краще уміла орудувати приладдям і тим кращі речі ти вміла вироблювати. Так буває з усім і всюди. В міру, як людина працює і напружує ум та руки, учиться чим раз більше та відкриває в собі дійсну копальню духових багатств.

Такою невичерпаною скарбницею, що у свому нутрі скриває всілякі багатства, є наша землиця. В її нутрі знаходиться все чого потрібно для щастя людини: золото, срібло, залізо, вугілля. Але, щоби добути ці багатства, треба працювати. Працюючи людина не лише багатіє тим, що видістала із землі, але й тим, що при праці пізнала. Отже вона будує великі міста, лучить їх зі собою залізними дорогами, або кораблями, виконує глибокі канали, перекопує гори, щоби вкоротити дорогу з одного місця на друге. Крім цього при своїй праці пізнає людина раз-у-раз нові природні сили, котрі опісля вміло використовує. Приміром при помочі електричної сили може людина швид-

ко переноситися з місця на місце, пересилати дуже скоро ріжні відомості, варити їжу, освітлювати та огрівати хати і фабрики, друкувати книжки, влаштовувати концерти і представляти багато цікавих та гарних річей.

Людина придумала спосіб, як можна видіти крізь грубі дошки і заглянути у нутро людського тіла. Винайшла також спосіб фотографувати не тільки видимі речі, але й такі, що їх оком не доглянути. Всеж таки найбільшим її даром є дар замінювати пусті шари землі на врожайні поля й огороди, а пустині перетворювати в чудові країни.

Життя кри собі багато цікавого, чим варта заниматися. Рослини мають життя, як це нам звісно, але не мають такого чуття, як наше, та не можуть порушуватись з місця на місце. Однак є вищі форми життя, від життя рослин. Таку вищу форму життя представляють наприклад звірята.

Як рослини, так і звірята є органічними тваринами і мають два роди членів: одні з них служать до утримання життя, другі призначені для розродчих цілей. До вдержання життя служать такі члени як: шлунок, серце, легені, очі, уши, руки, ноги і т. п.

Досліджуючи рослини, я сказала вже тоді, що вони мають дві ріжні части, що мусять получитися, якщо має повстати нове життя. Такий сам закон є і в звіринному світі. Всі звірята є або мужеські або жіночі, то значить, є або татами або мамами. Знаємо також, що жіночі звірята мають також такі начиння, як і рослини, в котрих переховується насіння, тільки, що звіряче насіння не називається зернятками, але яєчками. Можнаб, річ ясна, сказати, що насіння рослини то її яєчка, а яєчка звірятка, то його насінні зернятка. Це одно й те саме. З насінних яєчок твориться дитинка рослини, а з яєчок твориться дитинка звірятка.

Чи ти знаєш уже про те, що змиї та риби зносять яєчка? Часом, як на обід були риби то у декотрих ти бачила дрібнесенькі зернятка, що їх називаємо ікрою. Ця ікра це й є рибячі яєчка, а риба, що має в собі ікру, є рибячою мамою. Коли на весні тіло такої рибячої мами є наповнене яєчками, то риби підходять цілими громадами шукають затишнього і спокійного місця, де моглиб скла-

дати ці яєчка. Мужеська риба підпливає у тій мандрівці з рибою жіночою, а коли врешті знайдуть відповідне місце, тоді жіноча риба викидає з себе яєчка, що пливають потім у воді. Але і так само, як зі зеренця рослини не може витворитися нова рослина, як насіння було незапліднене, так і з рибячих яєчок не можуть витворитися молоді рибки, коли яєчка не будуть запліднені. Отже мужеська риба перепливає над цими яєчками і викидає із себе таку тіч, що подобає на білок. Та тіч має в собі саме те, що надає яєчкам життєвої сили і через те з тих яєчок можуть витворитися малі рибки.

Рибячі яєчка лежать собі в теплій воді і щойно по кількох або кільканайцяти днях виколюються з них малі рибки, не знаючи нічого ані про свою маму, ані про тата, що поплили собі далеко назад і коли навіть подибаються пізніше зі своїма діточками, то не можуть їх навіть пізнати.

ПЯТА ГУТІРКА.

Тобі певно жалко маленьких рибок, що стають сиротами, заки ще народяться. Дійсно, треба жалувати їх, бо безліч яєчок гине, ще заки вспіють виколотися із них маленькі рибочки, а й безліч малих рибок пожирають більші водні звірята. Через те відносно не дуже багато малих рибок виростає на великі риби. Але воно навіть добре, що так є, бо одна риба-мама складає тисячі, а навіть міліони яєчок так, що колиб всі ці яєчка викололися і колиб із них повиростали риби, то не булоб для них місця в цілому морі. Риби, жаби та вужі, як також інші подібні звірята називаємо зимнокровними, бо в порівнанні до других звірят вони мають зимнішу кров.

Всі другі звірята є теплокровними, бо мають кров теплу. Тепер скажу тобі дещо про ті теплокровні звірята, що також складають яєчка. Із поміж цих звірят найбільше знані є кури. Пригадай собі, як то минулого літа прилетіла до нашого садку синичка й побудувала на однім дереві гніздечко для своїх молоденьких. Ти бачила, як обі ці пташки працювали над будовою свого гніздечка, як вкінці самичка почала сидіти на яєчках, щоби їх вигріти, а самчик тимчасом літав і приносив самичці поживу, або сідав також біля неї при гніздечку і гарно виспівував. Часом він сідав на яєчках, щоби самичка могла трохи перевітритися та напитися води, як захотіла пити. Самчик то батько, самичка то мама. Небаром зароїлося в гніздечку від молодих птичок і тоді обидвоє батьки дбали, щоб їхні діточки мали доволі поживи та щоб їх не стрінуло яке лихо. Природно, що птиці далеко ліпші батьки, ніж риби, алеж і їхні діти також дуже привязані до батьків та не віддалюються від них так довго, аж поки не навчаться літати. Кінець кінцем, річ ясна, відлітають і ці малі птички і вже не живуть із своїми батьками разом.

Заки ще самичка знесла свої яєчка у гніздечку, вони розвиваються в її тілі. Але самичка моглаб сидіти цілими місяцями на яєчках і не булоб нічого з цього, колиб

вони не були запліднені відповідною матерією з самчикового тіла. Сталося то ще тоді, коли яєчка були в тілі самички. Тільки через те могли появитися молоді птички, що ними ти тоді так раділа.

Я вже говорила тобі, що від птичок можемо дуже багато навчитися, а саме, як любити та помагати одне одному. Вистарчить поглянути на них, як вони будують гніздо, як журяться про себе, як сердечно піклуються писклятами. Як терпеливо висиджує самичка на яєчках, стараючися, щоби не застудити їх! Оджеж нам так легко уявити собі, що вона волілаб політати собі та потішитися вільністю. Але вона не думає про себе і посвячує себе виключно для щастя своїх діточок, а за те діти серцем привязуються до неї. Отже бачиш, що з появою молодих птичок мається річ так само, як з появою молодих рослин. Скоро ти вже знаєш, як появляються молоді рослини і птички, то тепер перейдемо до тих звірят, котрі розмножуються інакше, ніж рослини, риби, птиці, а в котрих молоді, заки прийдуть на світ, є частиною матері.

Зпоміж таких звірят знані тобі: кіт, пес, кінь та корова. Всі ті звірята кормлять своїх молодих молоком, що витворюється в тілі матері, а котре молоді висисають. Як ті звірятка ссуть молочко, то ти це бачила вже у молодих кицьок, песяток та теляток. Тому, що ці звірята ссуть молоко, називаємо їх ссавцями, а по латинськи (по вченому) „mammalia". Це слово нагадує тобі слово мама, що ним мала дитина кличе свою матір. А треба тобі знати, що слово латинське „mamma" значить стільки, що грудь. У груди громадиться молоко і з неї черпають його малі діти і малі звірятка.

Ти певно подумаєш собі, що у ссавців життя не береться з яєчка, як воно буває у птичок та риб, а навіть у рослин, бо їх насіння можна також назвати яєчками. Але і в тих звірят молоді родяться з яєчка, тільки що їхні яєчка не такі великі, як птичі а навіть ще дрібніші від рибячих. Ссавці не зносять своїх яєчок до гнізд, ні не вигрівають їх, як птиці, але вони полишаються в тілі матері так довго, аж розвинуться як слід. Ті яєчка такі дрібненькі, що їх не можна без побільшаючого скла цілком побачити, але і ці яєчка мусять бути запліднені, якщо має повстати

нове життя. Через те, що ці яєчка такі малесенькі, може притрапитися, що таке яєчко випаде з матірного тіла і пропадає. Але як воно запліднитьcя, то вже лишається в тілі матері і починає розвиватися в окремій криївочці, котру Господь Бог на це призначив. У тій криївочці переховується і росте яєчко з дня на день, з тижня на тиждень, аж в кінці молоде таке вже велике, що може само собою жити. Як довго воно перебуває в тілі матері, так довго відживлюється кровю тіла, але, як воно вже доволі велике, то виходить на світ, або як воно звичайно кажуть, родиться. Але й після народин молоде безпомічне і довгими тижнями а навіть місяцями потребує дуже догляду матері, що кормить його своїми грудьми.

У цих звірят молоде чегайно після народження може почати журитися самим собою, але чим вища тварина, тим довше треває час її розвитку і тим довшої опіки батьків вона потребує. Найдовшої опіки потребує в свойому дитинстві людина, бо ще довгі місяці після відлучення від грудей, коли дитятко вже обходиться без маминого молока та може їсти інший корм, мама мусить піклуватися ним як найстаранніше, бо без неї воно не далоб собі ради.

Я вже давніше застановлялася над тим нераз, через що воно так, що молоді із нижчих звірят так швидко починають самі собі давати раду, тоді як людська дитина є цілковито безрадна і дуже довго потребує великої опіки та помочи своїх батьків. Пізніше я зрозуміла, що у тій безрадності людської дитини скривається глибокий та гарний змисл. Чим вище є яке створіння, чим вище його положення серед других тварин, тим довшої потребує опіки та помочи і тим довше тріває його розвиток. В цьому можна легко переконатися на багатьох прикладах.

Риби, вужі та жаби є наприклад доволі низькорядними серед других тварин світу. І цим нижче ступневим тваринам не потрібно ніякої опіки батьків. Вище стоять уже птиці і ось їхні молоді потребують через якийсь час, хоч і не довго, піклування своїх батьків, що мусять кормити свої писклятка. Але пожива птиць малих чи великих є однакова і досить проста, груба і писклятко, котре щойно виклюється з яєчка, їсть те саміське, що і старі.

Вище місце займають ссавці. Їхні молоді не видер-

жалиб поживи дорослих і їх кормить мама своїм молоком. Тому вони мусять довший час бути при мамі, а саме так довго, поки не зможуть їсти того, що їдять дорослі звірята та поки самі не зуміють добувати для себе поживу. Тоді мама відзвичаює свої діти від ссання грудей та кидає їх і вже не журиться ними більше.

Людина є найвищою твариною поміж усіма створіннями землі і тому саме людська дитина є найнепорадніша з усіх молоденьких створінь. Людський новородок не мігби собі дати ради із нічим і мусівби згинути, якщоб його полишено самому собі. Ти певно бачила, що твій братчик не може навіть головки піднести до гори. Він може щойно крутити головкою, може рухати ніжками і ручками, але зразу й того не потрапляв, бо був цілковито немічненький. Але що він не все буде таким безрадним і слабосилим, то небавом побачиш, як то він буде задирати головку до гори. Опісля, як стане ще дужчим, пічне сідати, а врешті попробує ставати своїми маленькими ніжками. Не вдасться це йому відразу, але кінець кінцем навчиться не лише ходити, але й бігати й скакати.

Так довго мусить мала людина вчитися того, що малий коник уміє вже ледво за кілька годин. Заки йому виросте перший зубак, мене кілька місяців, а твердих страв не могтиме взагалі перед роком споживати. А як осторожно і старанно треба коло нього ввесь той час ходити. Справді, мале дитиня дуже безрадне. Воно має такі самі́ські члени, як люди дорослі, але не знає навіть, як ними орудувати. Щойно поволі пічне бачити, що має ручки та ніжки, але ще багато мине часу, заки пічне орудувати ними, і не менше часу потрібно буде, щоби навчився послуговуватися очима, ушима, носом, дотиком, смаком. Опісля научиться думати, розважувати та поступати. А скоро вже цього всього понаучується, то мусить ще навчитися одної дуже важної речі, а саме і оцінювати те, що робить, чи воно добре, чи лихе, чи він чемний, чи навпаки.

Бог створив людину на свій образ і рішив, щоб вона була паном світу. Але до цього великого завдання мусить людина відповідно приготовитися. В тій цілі Бог уладив все так, щоб людина через час була під опікою і керівництвом людей старших з богатим досвідом, що вже давно

навчилися того всього, чого мале дитиня мусить щойно учитися щоб стати пожиточною людиною, членом людського товариства. Річ проста, що той хто навчає та виховує молоду людину, мусить мати багато терпеливости та вирозуміння, бо мала дитина не все слухає поради та пересторог старших. Тому то тільки ці виховники можуть виконати своє завдання, котрі люблять дитину, а ніхто не може так щиро любити дитини, як батьки. Вони завсіди найліпші виховники своїх дітей.

ШОСТА ГУТІРКА.

Ти вже стільки знаєш, що сьогодні я тобі врешті можу сказати, як приходять на світ малі діти.

Тобі говорено нераз, що малі діти приносить бузько, але це така байка, що в ній нема ні крихітки правди.

Наукові досліди повчили нас докладно, як у дійсності є. Ми певно знаємо, що малі діти появляються з яєчка. Однак те яєчко є таке маленьке, що його можна бачити щойно під побільшаючим склом. Через те саме, що воно таке маціпуненьке, воно не має такої твердої поволоки, як куряче яйце, або яйце другої птиці. Але так самісько як насіння рослини або птичене яєчко, має воно своє окреме місце, що в ньому витворюється та переховується.

Це місце є в тілі матері. Таке малесеньке яєчко може випасти-загубитися непомітно та не спричинює ніякої користи ні шкоди нікому. Але, як таке яєчко запліднить-ся, то воно вже ніяк не випадає, але позістає в тілі матері в малій посудині і росте собі поволі через три чверти року.

Не вжеж це не чудесне? Але ще більш чудесне, що те мале яєчко постепенно перемінюється і побільшується. Зразу воно таке манюсеньке, як частиночка головки від шпильки, а постепенно розвивається так значно, що з нього робиться маленьке дитинятко, що важить нераз вісім ба й десять фунтів. Всі ці переміни відбуваються в укритті в тілі матері. В цьому укритті яєчко забезпечене перед холодом і всякими небезпеками і мама відчуває, як воно росте і розвивається, а помічуючи це, починає любити свою дитинку, заки вона ще прийшла на світ.

Так отже, моя люба, кожна людина була колись частиною своєї мами. Її кров кормила її колись так, як твоя кров відживлює тепер твоє тіло. Бо мусиш знати, що кров розносить поживу по цілому тілі, а кожна частина тіла бере собі з неї все те, що їй для поживи потрібно. Через те людина живе і росте. Перед своїм народженням не може дитина ще ані їсти, ані пити, ані витворювати в собі крови. Частина крови, котра витворюється в тілі

мами, тому що мама їсть і пє, доходить і до тіла маленької дитини та живить її так довго, аж з маленького яєчка витвориться дуже дитятко.

Може прийшло тобі на думку, що ти будучи в мому тілі, могла згинути, заки почала розвиватися. Дійсно може так бути, колиб добрий Бог не був приспособив у тілі кожної мами одного місця що в ньому ця маціпунька істотка може безпечно так довго пробувати, заки не розвинеться цілковито, тож не потребує боятися ніяких небезпек, як опускає те місце, щоби віддільно жити.

Тобі цікаво певно знати, чи я знала, що ти вже у мені. Очевидно, якийсь час я мусіла терпеливо чекати, поки ти не дала знати про себе з цілою певністю. Але одного дня я почула виразно, начеб ти своїми маленькими рученятами стукала до стіни твоєї маленької криївки, начеб ти хотіла сказати мені: „Ось я мамочко!" І за кожним разом, коли я відчувала це твоє стукання я тобі відповідала: „Добрий день, моє малюсеньке, мамочка любить тебе". І тоді я старалася уявляти собі, як ти пізніше виглядатимеш.

Ці три чверти року ти мешкала собі спокійно в своїй маленькій кімнатці і підростала з кожним днем. Тому що я дуже хотіла, щоб ти була щасливою, то через той увесь час, я намагалася сама чути себе щасливою. Я відживлювала себе добре, щоб ти була сильною і дужою. Я старалася завжди бути доброю, терпеливою та моторною, себто такою, якою я хотіла тебе бачити. Бо я знала добре, що всі ці мої старання вийдуть тобі на користь, моя дитинко.

Я вже тобі казала, що мала дитина в тілі мами відживлюється її кровю, а тепер скажу тобі, якце твориться. Ти вже нераз бачила, як я запікала яблука в тісті. Як наготовлене вже було тісто, то я брала шматок, обгортала ним яблуко, а кінчики тіста стискала сильно, щоби трималися разом. В подібний спосіб скіра обгортала твоє маленьке тільце, а в однім місці зходилися її кінці в те, що ми називаємо пупчиком. У цьому місці перед твоїм народженням скіра продовжувалася в довгий шнурок, при помочи котрого ти була звязана з мамусиним тілом та через нього брала кров з її тіла. Як доспів час, що ти мала зійти на світ, місце, де ти містилася, отворилося серед

великого для мене болю і ось ти прийшла на світ, вродилася, щоби від цього часу жити власним життям. Як ти вже прийшла на світ, то той шнурок, котрим ти була зі мною звязана, прорізали, а як загоїлося місце перерізу, то на його місці на твойому черевці утворився наче ґудзик. Той ґудзик називаємо пупцем. Прийшовши на світ і віддихнувши вперше, ти голосно крикнула. Тоді я вже знала, що ти живеш власним життям, і спитала, чи ти хлопчик, чи дівчинка. Як тебе скупали та вбрали, то принесли до ліжка й положили в мої рамена. Тоді перший раз я побачила личко тієї дитинки, що її я так довго любила, а котрою була ти.

Тепер зрозумієш певно, чому я тебе так люблю і чому кожна дитина є для своєї мами така дорога. Бо кожна дитина є частиною її власного тіла.

Але дитина є також частиною батьківського тіла. Яєчко не розвинулосяб в дитину колиб не було запліднене, так само пташине яєчко не сталоб пташкою, колиб не було раніше запліднене. Такого запліднення довершує батько. В яєчку була безеречно життєва сила і воно чекало тільки нагоди, щоб почати розвиватися до самостійного життя, але потребувало до цього осібної сили. А тієї сили булоб мало, колиб її не було одержало від батька, котрий одинокий її може уділити.

Щойно, як яєчко дістало ту силу від батька, пробудилося воно до життя і почало розвиватися. Через те з яєчка стає згодом дитинка, що відтак приходить на світ, щоби на ньому якийсь час проживати і заслужити собі вічне життя в небі. Тепер розумієш також, чому батько так любить мамочку а мама батька і через віщо їхні діти є їм такими дорогими.

Сказано у св. Письмі, що отець і мати мають бути одним тілом. Отець і мати кажуть про свою дитину: то моя дитина. А кожне каже правду, бо дитина є частиною кожнього з них і в рівній мірі належить до одного і другого. Цілої таємниці творення нового життя люди не можуть поняти. Але ціла ця чудесна та таємнича справа творення нового життя веде до тієї святої і гарної цілі, щоби батьки між собою і зі своїми дітьми були найтісніше та нерозривно звязані.

СЬОМА ГУТІРКА.

Я сказала тобі, моя дитинко, в одній з передніх гутірок, що людину треба виховати до того, щоб вона стала правдивою Божою дитиною. Ми цього слова густо — часто вживаємо, але не все застановляємося, що воно властиво значить. Без сумніву Бог дуже бажає, щоби ми собі зі значіння цього слова докладно здавали справу. Читаючи останній раз св. Письмо я знайшла у двох розділах євангелія Матея аж дванацять місць, в котрих Христос говорить про Бога, як про нашого небесного батька. Але і поза тими розділами говорить Христос раз-у-раз про це. Одначе всі ті слова є для нас незрозумілі так довго, доки ми не здаємо собі справи і то докладно з того, що це значить: бути отцем. Ось читаємо в тім самім св. Письмі: „Як батько милосердує над дітьми своїми, так милосердує Отець небесний над боящимися Його". І в туж мить будиться в нас питання: В який спосіб батько милується над своїми дітьми? Отже кожний батько думає заєдно про свою дитину, побиваючись, щоби вона була забезпечена від голоду і холоду. Дальше старається про те, щоби дітям зробити приємність, як тільки зможе і яку зможе. Батька болить, як дітям що долягає. Коли діти хоріють, батько піклується ними і старається всіми можливими для нього способами усмирити їх терпіння та привернути їм здоровля. Подумай тільки, як тобі було приємно, коли в часі твоєї хороби батько виявляв тобі співчуття і старався, щоб ти подужала! Я пригадую собі, що як ти була маленька, а заподіяла собі що злого, то негайно бігла до татонка, а як він тебе погладив в туж мить було з усім як найліпше.

А тепер подумай собі, чи це не величне, коли ми можемо сказати про себе: Небесний Отець милується так над нами, як милується над своєю дитиною земський батько. Він милується над нами навіть тоді, коли ми і не робимо так, як він наказує. Тямлю, як була я ще малою дівчинкою, я сказала свому батькові щось, що, як він висловився, не цілком було правдиве. Батько глянув тоді на мене та-

ким сумним поглядом, що я аж здивувалася, з якої речі він так посумнів. Я не зрозуміла його тоді, але сьогодні я його завсім добре розумію. Мій батько засмутився тим, що я була така нерозумна та зробила те, про що знала, що його робити не годиться. Подумай собі отже, як часто наш небесний Отець сумує над нами, коли бачить, що ми робимо речі, про котрі Він знає, що вони нас колись засмутять.

Але Бог не лишень милується над нами, але також старається нас потішити. Ми читаємо у св. Письмі: „Так говорить Господь: Як чоловіка потішує мати його, так і я хочу потішити вас". Знову відразу повстає питання: Якже то потішує мати дитину свою? Сама найліпше знаєш, як дуже тягне тебе твоє серце до мене, коли тебе стріне яке лихо, як біжиш у мої обійми і як бажаєш, щоб я пригорнула тебе до себе. І справді на цьому світі ми не знайшлиб такого місця, на котрому булоб для нас стільки потіхи та співчуття, скільки його знаходимо в маминому серці.

Це все, що я розказую тобі про батьківську та материнську любов, дає нам деяке поняття про Божу любов, любов того Вітця, що на небі. Колиб на світі не було батьків та матерей, то ми не розумілиб цього слова про Божу любов. Про цю любов свою до нас не міг нас Бог краще поучити, як приміром наших земських родичів.

Бог певно хотів, щоби значіння батьківства було в житті людей чимраз ясніще, щоб люди його чимраз краще розуміли. В першу чергу маємо у рослин батьків та мамів, але ці родичі не знають нічого про своє батьківство. Ці істоти не відчувають та не діють по своїй волі, бо не мають такої свідомости, якою нас обдаровано. Ми прилисуємо їм батьківство та материнство, бо нам вигідніше в той спосіб говорити про ці речі, але ми не повинні забути про те, що самі рослини нічогісенького не знають про споріднення між собою.

Найнижчі звірята мають вправді свободу рухів, але батьківської любови не бачимо в них ніякої. Дещо вище, а саме у птиць, є під цим оглядом остільки ліпше, що пташки дбають про своє потомство. Хочаб ці малі сотворінячка мали не знати яку охоту політати собі для приємно-

сти, то однак, коли в гніздочку є яєчка або писклятка, вони не опускають гніздочка, але дбають про те, щоби їхнім яєчкам або писклятам не стало нічого лихого. Птиці кормлять якийсь час свої молоденькі навіть тоді, коли ці молоді уміють вже самі літати. Ще більше піклування про молодих бачимо у ссавців. Тут опіка є значна і досить довга.

Однак нігде не бачимо скільки сердешного привязання до дитини, стільки запопадливої опіки над нею, як у людей. Батько і мати вже наперед журяться, щоб дитина мала все потрібне, скоро тільки прийде на світ. Батьки у людей не будують вправді гніздочка, але зате закладають і уладжують дім та стараються про те, щоб цей дім був їхнім дітям наймилішим. А коли врешті приходить на світ маленька дитинка, тоді воно є для них найдорожчою істотою на світі. Вони знають, що ця істота є частиною їхнього тіла і що то вони дали їй життя.

Але баьки знають ще більше, а саме вони знають, що дали своїй дитині разом з життям свої прикмети і хиби. Чи тямиш, що ти мені раз сказала, коли була вперта і не хотіла мене слухати? Коли я тебе напоминала, ти запитала мене: „Мамочко, чи ти ніколи не була лиха, як ти була малою," Я тобі відповіла: „На жаль, я була лиха і тому тепер і ти так легко стаєш лихою". Ти призадумалася над цим і питала мене дальше: „А як я буду мати маленьку дівчинку, то вона також буде лиха, тому що я так легко стаю лихою?" Я відповіла тобі, що так дійсно буде, і я тішилася дуже, що ти поставила мені таке розумне питання, а не потішила себе приміром таким словом: „Но, то сама ти не була ліпшою від мене".

Бо є на світі й такі люди, котрі свій гнів, або взагалі блуди стараються оправдати тим, що другі також недобрі і що свої блуди одідичили по своїх батьках. Опісля так поступають, начеб такі блуди мусіли на все їх триматися і вони не могли із ними ніколи розлучитися. Взагалі говориться сьогодні багато про те, що людина одідичує від своїх предків не тільки добрі, але й лихі сторони. Є то дуже трудна справа, але я припускаю, що ти вже може дещо розумієш з цього, отже завтра розкажу тобі щось більше про те.

ВОСЬМА ГУТІРКА.

Як ми говорили про рослини, то я казала тобі про той великий хист людини відмінювати й облагороднювати рослини відповідно до своїх потреб та розмірів. Коли ми знаходимося в городі та подивляємо якусь рослину, бачучи в ній велике Боже діло, тоді моглиб ми сказати собі цілком слушно, що співтворцем тієї рослини є також людина, що з простого, дикого куща або зела вигодувала величаве дерево чи квітку. З малої польової рожі такої непомітної квітки, виплекали огородники сотки відмін рож і то відмін дуже неподібних до себе так щодо величини цвіту як і форми, краски та запаху. Вправді не можемо рожі перемінити в ґеорґінію, але з малої рожечки можемо при відповідному старанні виплекати розкішну велику рожу, неподібну зовсім до тієї, з котрої вона взялася. Можемо змінити краску цвіту, вплинути на форму та запах, взагалі можемо осягнути багато відмін. Чимало людей занимається виключно годівлею не тільки цвітів, але також овочевих дерев, ярин, а перш за все домашніх звірят. Вони переводять безліч спроб та досвідів, зужитковуючи на це багато часу і грошей, але коли через свої змагання виплекають якусь корисну відміну, то на тім дуже багато заробляють.

Як я сказала, людина плекає не тільки рослини, але й звірята, а саме плекає в звірятах ті прикмети та свійства, котрі їй потрібні і пригожі для її цілей. Коли годовець хоче приміром виплекати ґатунок коней, що дуже швидко біжать, то старається про те, щоби батько і мати таких коней виріжнювалися скорістю в бігу. Не можна доволі начудуватися, коли читаємо, які досягнення поробили під цим оглядом годувальники.

Ті, що плекають дріб, уміють осягнути найріжнородніші відміни домашньої птиці, що ріжняться між собою упіренням, краскою, величиною. Коли вдасться годувальникові осягнути якусь незвичайну відміну, то каже собі за неї платити дуже високі ціни. Бачиш з того, що плекан-

ня звірят не є зовсім чимось незвичайним, а стало одним із багатьох занять, що їм посвячують себе люди.

Коли застановляємося над цими великими вислідами, які осягнули годувальники рослин та звірят, безупинно ублагороднюючи та уліпшуючи їх то відразу приходить нам на думку, чи і людину не можнаб ублагороднити при помочи відповідних заходів. Може здивує тебе, що я тобі, такій малій дівчинці говорю про це. Тобі моглоб здаватися, що тебе такі речі нічого не обходять. Але я тобі кажу моя дитинко, що це дуже важна річ для тебе знати про це. Таж ти вже розумієш стільки, щоб знати, що колиб кожна мала дівчинка старалася бути доброю, мудрою, шляхотною, слухняною, не мати ніяких блудів, фізичних ні духових, то в недуже довгому часі всі жінки на світі булиб здорові, гарні, добрі. І не лише жінки, але взагалі всі люди, що їхніми мамами булиб колись ті дівчатка. Булоб тоді на світі далеко ліпше, ніж тепер. Якби я у мойому дитинстві була про ті справи більше знала і колиб була більше старалася бути ліпшою, здоровішою, мудрішою, не робити лихого, то і ти і всі мої діти назагал булиб куди ліпші, ніж вони тепер є. Бо з моїх блудів я передала тобі якраз стільки, кільки із добрих прикмет. Я моглаб була добрі прикмети свої побільшити, а лихі поменшити, колиб я була дбала про це вже від найменшої молодости.

Коли хто, умираючи, лишає своє майно своїм дітям, або кревнякам, то цю спадщину називаємо дідизною. Але батьки передають своїм дітям не лише дідизну матеріяльну. Ти наприклад одідичила по мені свій живий темперамент і хист швидко спостерігати. Маєш моє волосся і мої очі. По батькові одідичила ти форму голови, ніс, чоло і форму його рук. По ньому ти одідичила також замилування до музики та витревалість у всьому. Перед кількома днями ти висловила здивування, що декотрі твої товаришки так не люблять вправляти на фортепяні, тоді як тобі справляє це так багато приємности. Твій дідо оповідав мені нераз, що твій батько, бувши ще малим хлопцем, учився грати на старій гармонії цілими годинами та що домашні вже аж слухати цього не могли. Твій батько дуже гарно навчився на ній грати, але це тут справа меншої ваги. Його витревалість, яку досі в усьому виявляв, це

безперечно дуже важна прикмета. Цю прикмету ти одідичила по нім і за те ти повинна йому бути дуже вдячною. Бо колиб він не був собі засвоїв тієї прикмети в дитинстві, не мігби був її передати тобі.

Це думка дуже важка, але і ти можеш зрозуміти, що малі сьогоднішні діти можуть у дуже значній мірі причинитися до того щоб майбутнім людям було краще на світі ніж теперішнім. Святе Письмо каже, що вже в дитині показується те, що буде колись в дорослому і дійсно можна сказати, що мала дитина своїми поступками рішає про те, хто вона буде в майбутньому та хто такі будуть її діти.

Ми дорослі люди, стараємося всіма силами зробити світ кращим, але часи, в котрих ми моглиб найбільше в тій справі зробити, то часи нашої минулої молодости і нашого дитинства. Подумай собі що то булоби, колиб від сьогодні всі діти стали чемними, працьовитими та щирими! Тоді всі люди що виростуть з цих малих дітей, булиб такими самими, малиби всі ці цінні прикмети, а опісля знову їхні діти малиб прикмети такіж самі, або ще й ліпші. Це хиба досить ясне, що найліпшою дорогою до поступу і поправи світу є поправа самого себе, а саме поправа вже в найвчаснішій молодості Це повинні робити виховники дітей, але в дуже значній мірі можуть це робити саміж таки діти.

Так отже можеш вже сама почати працювати над поправою світа і виховувати себе так, як колиб ти була своєю власною малою донечкою. Ти певно легко можеж уявити собі ту донечку такою, якою ти хотілаб її мати. Певно ти бажалаб собі, щоб твоя мала дівчинка була послушна і чемна для тебе та люба для кожного. Отож скоро доглянеш у собі якісь блуди і хиби, тоді можеш наче саму себе відпровадити на бік і сказати сама до себе. „Чуєш, моя люба, ти ще цілком не подібна то тієї маленької дівчинки, яку я хотілаб мати. Треба конче змінитися і поправитися". Я переконана, що таке напімнення дужеб тобі придалося.

Колиб я у твойому віці була це все знала, що я тобі тепер говорю, то, працюючи сама над собою, булаб я тоді на певно влекшила виховання самої себе. На жаль, нагода ця минула для мене безповоротно. Коли ти вже вроди-

лася, я не могла тобі нічого іншого дати, як те, що я тобі дала. Одиноке, що я для тебе ще можу зробити, то допомогти тобі позбутися всіх цих хиб, котрі ти одідичила по мені. Якщо тобі вдасться позбутися твоїх блудів, то тим лекше буде життя твоїх дітей, бо не перейдуть на них стільки хиб, скільки їх я тобі передала. Твої діти одідичать після тебе те, що ти мусиш щойно добувати.

Я думала про те нераз, як то було б на світі, колиб усі люди були ще такими, якими Бог створив Адама й Еву. Не булоб тоді батьків ні мамів, не булоб жінок, що їх ти моглаб відвідувати, не булоб вуйків, що приносять тобі гарні даруночки — забавочки і книжечки та забирають тебе зі собою на прогульки; не малаб ти дідів ні бабців, не малаб уродин з дарунками і радістю, не булоб на світі весіль, не булоб братчиків ні сестричок, забавок, колисанок, діточих ігор та радощів. Такий світ бувби дуже сумний; жилиб на ньому тільки дорослі люди, що не булиб споріднені між собою. Ми співчуваємо з тими всіма, що мусять жити самітні без кревних та приятелів. Але якби то було на світі, на котрім жилиб самі дорослі люди, неспоріднені зі собою! Кожний думавби тільки про себе і кожен старавсяб здобути як найбільше для себе, не оглядаючися на других.

Читаємо в св. Письмі, що Бог сотворив людей як чоловіка і жінку, а на тім, як знаєш, опирається ціле щастя світу, радість та вдовілля всіх. Щоби створити таке щастя, мусимо самі про себе памятати, дбати про те, щоб заховувати себе чистими на духу й тілі, щоб на життя, що лучить чоловіка й жінку, дивитися як на щось святого.

Тому всі докучання та жарти на ту тему для мене гидкі. Ми чуємо нераз, як дорослі жартують собі з дітей і кажуть до них наприклад: „Але той закохався (чи закохалася) в тім або в тій"... Мені видиться, що такі жарти є чимсь дуже невідповідним та непристойним, бо це подобає на кпини зі святих річей, про котрі належить говорити тільки з повагою та пошаною. Діти не можуть же ні закохувати, ні женитися. Можуть бути добрими приятелями та товаришами, але доки не доростуть, не повинні навіть думати про те, щоб одно в одному закохувалися. Також любов то щось таке що можна назвати найвищим

і найсвятійшим на цілім світі, вже хочби через те, що на ній опирається родинний дім, в котрім живуть чоловік і жінка з люблячими дітками. Про святі речі не годиться висказувати жартобливі та непристойні завваги.

ДЕВЯТА ГУТІРКА.

Один великий керівник Анґлії сказав ,із: „Нарід здоровий, то нарід богатий". Алеж, звісно, здоровля народу зависить від здоровля поодиноких людей, а здоровля цих поодиноких людей зависить побільшій часті від цього, що ті люди зробили для здоровля як малі діти та як молодики. Отже нинішні діти рішають про те, який буде наш нарід у майбутньому, себто, чи буде здоровий, чи ні. З цього видко, яку вагу має знання, що нас навчає, як плекати та заховувати здоровля кожної поодинокої людини, а рівночасно учить, що те здоровля підважує та руйнує.

Над усякий сумнів доказано, що в кожному краю гинуть рікрічно тисячі дітей на ріжні хвороби, що їх можна було уникнути. Якіж це хвороби, що їх моглиб люди уникнути? Не одної можна оминути, заховуючи відповідні санітарні правила. Але людина мусить пізнати ці правила, до них пристосовуватися, заки зі своєї вини через свою недбайливість не набереться хвороби. Від часу, коли ти попсувала собі шлунок надмірним споживанням солодощів, ти зрозуміла сама в собі одно з цінних правил зберігання здоровля і коли ще коли небудь захорієш з тієї причини, то сама собі будеш винна. Колиж знову ти, незважаючи на мої перестороги, бродила по холодній воді та сильно простудилася, то опять навчилася ти чогось і від тоді знаєш, як оберігати себе перед простудою.

Це дуже важне, щоби ми вже дітьми вчилися пізнавати вартість здоровля та дбати про його вдержання, оберігаючи себе від усього, що може йому шкодити. Здоровля тіла є дуже важне для здоровля душі, тому що наша душа порозумівається зі зовнішним світом при помочи тіла. Наше тіло, цеж видимий будинок нашої невидимої душі і, як я тобі вже говорила, той будинок дійсно збудований дуже майстерно; він має свої вікна, двері та поділений наче на преріжні кімнати. Треба розуміти, яку велику вартість представляє собою той будинок. Одного його маєш тільки для своєї душі і він мусить вистарчити то-

бі на так довго, як довго ти живеш на світі. Не можеш його нікому подарувати або продати, а як його сама ушкодиш, або зруйнуєш, то мусітимеш мешкати в руїнах до кінця життя. З цього досить ясно виходить, як дуже повинна ти дбати про те, щоб утримати цей дім в доброму стані, стараючись, щоб ніоден член, жадна частина тіла ні тобою самою, ні другими не була ушкоджена.

У тебе тільки двоє очей і тому мусиш дбати, щоб ці очі були здорові та сильні до кінця життя. Я бачила вже нераз, як люди читали при слабім світлі, руйнуючи так легкодушно свої очі, начеб нічого лекшого не було, як купити собі пару нових очей. Ти не повинна ніколи дотикати очей пальцями, або позволити другим, щоби це робили. Може бути, що ти й не думаєш щось подібного робити, але я знала таку дівчинку, котра мала звичай розширювати очі та роздирати ротик пальцями, щоб другі сміялися з цього. Вона викривлювала своє лице і стала дуже поганою.

Декотрі діти вкладають собі до вух з пустоти патички, соломки або камінчики. Цього ніяк не вільно робити. Кожний член твого тіла ти повинна уважати наче святощами, чимсь недоторкливим. Не тільки очі й вуха, але також і полові знаряди треба шанувати й охоронювати. Їх також не вільно дотикати руками і не годиться позволити, щоби їх хтонебудь дотулювався. Часом дівчатка призвичаюються бавитися ними, бо це їм приємно. Може бути, що такі дівчатка цілком не знають, що вони роблять щось непристойне, але вони досконало чують, що роблять щось недоброго і що цього треба соромитися, бо вони все шукають самітности, щоби віддаватися цій привичці. Вони уявляють собі, що цього ніхто не догляне та ніхто про це не довідається. Але вони помиляються, бо видко досить ясно на їхніх лицях.

Я читала недавно, що один знаменитий лікар сказав про цю лиху привичку. Він висказав переконання, що біль у крижах, кольки в боці, слабість хребетного стовба, нервозність, охлялість, блідість на лиці, западені очі і тим подібні прояви є нехибною признакою такого злого налогу. Він говорить дальше, що майже все можна пізнати, коли дівчинка починає так бавитися, що поганить своє тіло, а

саме по негайному погіршенні стану здоровля та по зміні в захованні та поступованні. Замість бути вдоволеною, любою, чемною та лагідною, стає така дівчинка химерною, простакуватою та впертою. Вона тратить память і вже не може так добре вчитися, як вчилася перед тим. Часом вона стає дуже галаслива та подразнена і забуває про те, що дівчинка повинна бути все скромна та тиха. Така дівчинка тратить часто енергію і питому для свого віку рухливість. Вона починає мати неприродні забаганки, любить муштарду, перець, оцет і все, що має острий смак, а чого нормальні дівчатка цілком не люблять. Ще багато другого розказує той лікар про такі дівчатка, але не можна всього вичислити. З цього ясно бачиш, як дорого платиться за таку сумнівну приємність потурання лихій привичці.

Завсіди далеко є лекше привикнути до чогось лихого, як відзвичаїтися. Через те для малої дівчинки є все найліпше пильнуватися та не навикати до чогось лихого. Тоді не доходить ніколи до лихих налогів. Дівчинка, що навчилася дивитися на своє тіло як на святість, не попаде ніколи в таку погану привичку, не зловживає ніякого свого члена бо призначення всіх членів тіла є високе та святе, та не виставить свого здоровля на небезпеку.

Як ідемо між люди, то вбираємося старанно, вмиваємося, чистимо зуби та нігті, але всього того не робимо при других, лиш окремо, де нас не бачать. Не криємося із цим тому начеб це було чимсь непристойним, але через те, що уважаємо, що деякі речі негодиться робити при других.

В гостинній ставимо фортепян, але не ставимо там цебра з помиями, хоч нам відомо, що мати такий цебер у кухні річ куди важніша ніж мати фортепян. Кухня мусить бути чиста, бо від її чистоти залежить здоровля домівників, але, що добре є в кухні, те не конечно мусить бути добрим у гостинній. Для наших гостей не застелюємо стола в прачкарні, хоч знаємо дуже добре, що прачкарня є важна і потрібна в кожнім домі, щоб білля було чисте. Не говоримо про прання білля як про щось непристойного але гідного догани, хоча прання білля не є річчю приємною та милою. Таке саме можна сказати про деякі

тілесні справи, котрі між добре вихованими та пристойними людьми виконуються в укритті.

Їсти сідаємо очевидно всі разом і їмо в товаристві. Знаємо, що їсти треба, щоб наше тіло росло в силу. Їжа, що її вкладаємо до уст, переходить до шлунка і кишок, котрі висисають перетравлений корм. Тим способом корм дістається до крови, котра поодинокі частини його приймає та заносить до тканин, в котрих перемінюється на тіло. Але не все, що ми зїдаємо, організм зуживає. Якась частина корму остає не спожиткованою і цю частину мусимо видалити з тіла, подібно як з кухні викидають лупину з яблук, картофель або загалом усі відпадки, непригожі до їди. Дуже важна річ, щоби це видалювання відбувалося точно щодня, щоб у тілі не лежало нічого нечистого. То проста засада чистоти. Ми відживлюємося не тільки твердими харчами, але також рідинами, як вода, молоко, або такі страви, що мають у собі дуже богато води. Річ ясна, що не вся вода лишається в організмі, а значна частина її мусить бути з організму видалена. Отже ці видалювання мусять відбуватися правильно, щоб не прийшло до забурення в тілі. Мала, чемна дівчинка мусить про все те сама думати так як її мама дбає про те, щоб її помешкання було в порядку. Як мала дівчинка полагоджує ці всі справи до ладу, то полагоджує їх дискретно та ніколи в приявності других осіб.

Діти йдуть часто в товаристві других дітей до певних місць і там розговорюють про те, про що не треба говорити. Молода дівчина, котра дбає про пристойність та обичайність, ніколи не погодиться на те, щоби хто небудь говорив до неї про котрунебудь частину тіла інакше, як в спосіб пристойний та поважний. А колиб яка друга дівчина почала розмову про щось таке, чого не моглаб слухати пристойна панночка в приявності своєї мами, то найліпше, хай відразу скаже: „Прошу ліпше не говорити про такі речі. Я поститаю моєї мами, вона пояснить мені найліпше. Мама говорть зі мною про все, що мені треба знати, й уміє мені це сказати так, як воно годиться і як для мене найвигіднійше. Я маю ріжні таємниці з моєю мамою, але не хочу їх мати з другими дівчатами".

Мені здається, що не потребую більше говорити з тобою про гидкі навички, і припускаю, що від тепер будеш завжди тямити про це, що твоє тіло то гарний дім, в котрім мешкає твоя душа, воно є навіть святинею, в котрій мешкає Бог, і тому ти ніколи не позволиш, щоби хтось у твоїй приявності уживав негарних слів, або щоб ти сама засвоювала собі злі навички. Яб хотіла, щоби ти завсігди памятала на слово апостола Павла, що говорить: „Чиж не знаєте ви, що тіло ваше є храмом св. Духа у вас, що його маєте від Бога, і що ви не належите самі до себе? Ви дорого куплені. Віддайтеж проте честь Богу тілі своєму".

ДЕСЯТА ГУТІРКА.

Апостол Павло називає тіло святинею. По нашому миб сказали, що тіло то храм, церква. Тиж прецінь знаєш, яким святим місцем є церква. Коли знаходимося в церкві, то самі відчуваємо потребу заховуватися в ній пристойно. Але церква це діло людських рух, а тіло, цеж діло Бога і настільки воно більше від церкви. Длятого мусимо своє власне я шанувати і цінити, це значить мати не тільки любов до себе, але і пошану для себе.

Певно, наука Христа осуджує любов самого до себе, якщо вона виявлює себе у гидкому еґоїзмі (самолюбстві). Самолюбство виявляє себе порожністю та гордістю. Такого самолюбства треба вистерігатися. Але не є низьким самолюбством, коли хто думає про себе з пошаною тому, що знає що тіло є ділом Бога, а душа образом живого Бога, а рівночасно памятає, що він є людиною, що за неї умер Христос.

Ти уявляєш собі княгиню певно так, що вона прибрана враз в найкращі сукні та прикрашена найціннішими клейнодами. Алеж бо ти сама є донькою- дитиною Царя-царів і тому твоє одіння мусить бути ще краще, як одіж княгині, котра всежтаки є тільки донькою земського царя. Такою величною одежею є твоє тіло. І дійсно твоє тіло є тільки одінням, котре тобі дав небесний Отець, а котре Його силою утримується в непорочності.

Колиб ти поглянула на шматок тіла через мікроскоп, то ти побачилаб, що воно зложене з дрібнесеньких частинок, що їх називаємо клітинами. Кожна з цих клітин живе через деякий призначений для неї час. Що у нас через життєві справи а саме через працю фізичну чи умову зуживається, це доповнюється через поживу, котру приймаємо. Пожива перемінюється в плин, котрий допроваджений до кровоносних посудин, сам перетворюється у кров та доходить внаслідок кружіння крови до кожної частинки тіла.

Якщо ти відповідно відживлюєш себе, то в твоїй крові знаходиться все, що потрібне до відбудови костей, мязів, нервів і всіх других членів, котрі беруть з крови те, що їм потрібне до обнови зужитих частей. Чому тіло мусить бути відбудоване Ото прямо через те, що воно живе. Наприклад ти бігаєш та бавишся коштом певної тілесної матерії, котра зуживається, а на місце зужитої мусить прийти доповнення з нової та свіжої матерії.

Але що діється зі зужитими частями тіла? Чи лишаються вони в тілі? Ні, не лишаються, але тіло виділює їх в ріжний спосіб. Одну частину тих зужитих продуктів видають у твердому виді кишки. Через міхур виділюється з тіла спотребована вода. Інші продукти зужиття в невидимий для ока спосіб виділюється з організму при помочи легенів та скіри. Ти безперечно здивуєшся, коли я тобі скажу що в 24 годинах скіра виділює з тіла більше зужитих частин, ніж кишки. З цього для нас наука, якою важною справою є часто купатися. Ціла поверхня скіри засіяна маленькими отворчиками, або порами, що ніколи не повинні бути позатикані, якщо маємо зберегти добре своє здоровля. Коли дозволяємо на те, щоби спотребовані частини громадились на поверхні скіри, то пори затикаються і тоді находить на нас почування невдовілля й отяжілости. Отже треба дбати про чистоту тіла в середині і на верху. Також треба дбати про те, щоб тіло діставало відповідну поживу, себто таку що з неї може будувати кости, мязи, нерви. Молоко, яйця, вівсяна каша, чиста пшенична мука, овочі сповнюють найкраще це завдання. Багато дітей є хирявих, а це тому, що споживають за багато солодощів та назагал нестравних річей. Такі діти булиб цілком здорові, колиб діставали просту а поживну їжу та колиб їли в означену пору.

Для малої дівчинки є справа її здоровля такою важною, як і для дорослої жінки. Тому вона повинна вже від наймолодших літ вчитися так, щоби знала, що треба робити, а чого вистерігатися, щоб удержати здоровля. Як людина має бути щасливою і має успішно працювати, то мусить бути здоровою не лишень вряди-годи, але завжди. Бути здоровим, значить мати всі члени в належному порядку, щоб вони могли сповнювати своє важне завдання.

Ціле тіло треба постійно основно очищувати і тільки в тім випадку і для тієї цілі вільно тобі дотикатися його частей. Як мала дівчинка не дбає, як слід, про зверхню чистоту тіла, то нечистість громадиться в кишках і замість, щоб її викинуто, занечищує тіло. В цих нечистостях плодяться часто малі хробачки, що передістаються опісля до других знарядів і спричинюють у них неприємне свербіння. Скоро такі малі хроби передістаються вже до других частин тіла в долішних околицях черева і спричинюють незносне свербіння, а то декотрі малі дівчатка чухаються на свербячому місці руками і при тій нагоді набираються тих поганих привичок, про котрі я тобі вчора говорила. Колиж мала дівчинка їсть тільки просту але здорову страву і дбає про те, щоб щоденно правильно випорожнювати кишки, а рівночасно й памятає про зверхню чистоту всіх орґанів, то певно омине її неодна прикрість, не обсядуть її ці сверблючі хробачки, а через те саме збереже себе від спокуси та небезпеки.

Від здорової поживи переходжу до здорових напоїв. Найліпшим напоєм для нашого орґанізму вода. Розуміється вода здорова та чиста. З овочами споживає наш орґанізм також дуже богато води, а молоко складається також у переважній части з води. Ті три види плинів є для нашого орґанізму і для нашого здоровля вповні вистарчаючими. Чай і кава то шкідливі напої, особливо для малих дітей. Ці напої дають нам таке враження, як колиб ми спожили, щось посильного та поживного, коли в дійсності ці речі не дають орґанізмові ніякої поживи та не підкріплюють його зовсім. Є то побудні середники і як такі викликують вони враження милого оживлення, але це оживлення є тілько злудою сили. Дітям потрібна правдива пожива, бо діти ростуть і мусять мати багато здорового матеріялу до будови молодого орґанізму. Тому дітям дуже шкодить, коли дістають таку поживу, котра нібито насичує, а в суті річи не дає орґанізмові матеріялу до відбудови тіла. Мені все жалко тих дітей, що пють каву чи чай.

Ти тямиш, як то твій десятилітний свояк Василько терпів заєдно на діймаві болі голови, коли на снідання не діставав горнятка міцної кави. Його мама не хотіла дати

переконатися, що саме кава спричинювала ці болі голови, бо нерви, навиклі до такого побуту, стало її домагалися. Я переконана моя дитинко, що ти завсіди вірно стоятимеш при воді та молоці та не будеш сягати по напої, котрі є для кожного шкідливою отруєю. А коли як мала дівчинка не привикнеш до чаю та кави, то пізніше дуже легко обійдешся без тих річей і зискаєш на тім дуже. Дуже воно немудро, що в нашому дитинстві привикаємо до ріжних шкідливих річей.

В часі моїх подорожей я бачила людей, котрі ніяк не могли бути без гарячої кави та чаю, тоді як я через привичку обходилася без тих річей зовсім добре, а холодне снідання вистарчало мені цілковито. Склянка чистої зимної води або в найліпшому разі кубок молока заспокоював мої потреби цілковито, бо я навикла до цього. Річ природна, що в часі подорожей я булаб також найрадше зїла щось теплого, але як не було, то я могла цілком добре обійтися без цього і ні трохи це мені не шкодило. Чиж зрештою воно не сумний прояв, коли людина стає невільником якихнебудь навичок? Якже то гарно, коли навчимося панувати над своїм тілом і не допускаємо до того, щоб тіло панувало над нами! Розумною є тільки та дівчина, що засвоює собі виключно такі привички, котрі не лише не роблять з неї невільниці, але навпаки, позваляють їй бути все і всюди панею над самою собою.

Алькоголеві напої тобі незнані, та я вже говорила тобі, що вони містять у собі отрую. Знаєш, що алькоголь знаходиться в пиві, горівці, наливках коняку і тому ти ніколи не повинна їх пити.

Декотрі люди роблять собі в дома всілякі напої і думають, що вони безалькогольні бо вони не наливали до них алькоголю. Але алькоголь витворюється сам собою і міститься в усіх тих напоях, котрі переходять ферментацію. В школі ти певно дещо чула про небезпеку вживання алькоголю. З причини шкідливости вистерігаємося всіх напоїв, що містять у собі алькоголь, а також не споживаємо їжі в котрій вони знаходяться в якім небудь виді.

Дехто з лікарів каже нам, що тепер вже не потрібно уживати алькоголю навіть як лікарського середника, бо є богато річей, котрі зовсім можуть заступити його, а до

того не є шкідливі так, як саме алькоголь. Дуже багато ліків роблять ще на алькоголю і тому розумні люди поступають дуже добре, що уникають таких ліків. Може тобі колись трапитися, що будучи подальше від хати, захворієш і що хтось тобі доручатиме лікарство, захвалюване в часописах, як середника на всі хороби. Треба триматися здалека від таких ліків, бо лікарство, що має бути добре на всі недомагання, взагалі на ніщо не придатне, а понадто може ще бути шкідливим. Саме через уживання ліків, що роблені на алькоголю привикли до пиття горівки не тільки чоловіки та юнаки, але також жінки і дівчата.

На молодих мужчин, що люблять пити алькоголь, можуть молоді дівчата мати великий вплив, а то як добрий так і злий. Трафлялося вже нераз, що молодик ставав піяком бо йому здавалося, що не годиться не приняти склянки вина чи пива з рук гарної дівчини. Натомість як дівчатка ганять поганий наліг піянства, то дуже часто молоді люди під їхнім впливом покинули погану привичку.

Подібно могуть молоді дівчата впливати на курців. На жаль, сьогодні є богато курців і між дівчатами і взагалі між жінками, котрим видається, що це дуже гарно, як молода жінка курить. Якби ці женщини знали шкідливі наслідки курення, то не курилиби самі та не заохочувалиб других курити. Хлопцям видається, що курення це прикмета дорослих і що курців уважають дорослими, але колиб молоді дівчата давали їм розуміти, що курення не робить на них доброго враження а навпаки дуже відємне, то не один кинувби курити, бо це дуже шкідливий наліг, особливо для молоді.

Я раз розговорювала з молодим духовним про курення. Він висловився, що йому дуже добре відомо, яке курення негарне та шкідливе, але тяжко відвикнути, бо на кожному кроці чигає спокуса. Таж нераз навіть молоді пані заохочують мужчин до курення, говорячи: „Прошу, закуріть, пане, бо люблю дуже тютюневий дим". Річ ясна, що чемний мущина слухає такого голосу та закурює папіроску. Ясно, що жінки не мають ніякого права піддержувати чоловіків у їх лихих привичках. Колиб жінки хотіли на кожному кроці протиділати цьому лихому налогові

мужчин, що той наліг не поглочувавби стільки жертв, скільки їх тепер має. Бути може, що згодом щез би цілком, а людськість тільки зискалаб на тім. А хиба не має нічого на світі, чогоб не вспіли перевести жінки, коли їм на цім залежить.

Навіть мала дівчинка може виробити собі власну думку про курення, а зрозумівши шкідливість того налогу, може вплинути корисно на неодного знакомого хлопця, що би покинув курити. Певно, молодій дівчині не годиться поучувати про якінебудь справи старших мужчин, годі їй теж звертати їм увагу на шкідливість курення. Але, колиб хто запитав, що ти думаєш про ту чи другу справу, то в чемний і скромний спосіб можеш відповісти що коли осуджуємо курення то треба докладно знати, чому робимо це. Тому я вичислю тобі тепер кілька шкідливих наслідків курення.

Тютюн діє дуже шкідливо на нерви, ошоломлюючи їх та параліжуючи їхню чуттєву та відрухову силу. Курець цілком не відчуває, коли він змучений або нездоровий, а то через те, що нерви, котрі далиб йому це відчути, заєдно в стані ошоломлення та не можуть так працювати, як працюють нерви здорові. Курення кромі цього впливає лихо на серце, побуджуючи його до скоршого биття, а тим самим вкорочує життя. Курці хворіють часто на поважні горляні хороби. Твій власний дядько помер на таку хоробу горла, спричинену куренням. Ізза цих саме причин я дуже суворо осуджую курення і хотілаб, щоб і ти також на завсіди мала такий погляд на цю справу. Хоча ти дуже молода, всежтаки можеш розуміти вже, як богато річей говорить проти курення і як дуже ти повинна протидіяти поширенню тієї язви-налогу, де тільки зможеш.

Серце нормальної людини вдаряє пересічно 78 разів на мінуту. Недавно оповідав мені один лікар, що його закликали до молодого хлопця, котрого серце било 140 раз на мінуту, хоча той хлопець не мав ні троха гарячки. Це було щось зовсім не зрозуміле, але при досліді показалося, що цей хлопець курив папіроси. Тоді показалося, як фатально впливає курення на серце.

Учителі знають дуже добре, що ті хлопці, що тайком

покурюють, ніколи так добре не вчаться, як їх ровесники, котрі не курять. Як подумаєш про те, що я вже тобі говорила про дідичення, то зрозумієш, що хлопці, котрі сьогодні курять, є великою небезпекою для майбутніх дітей, коли підростуть та стануть батьками, то переллють на своїх потомків не тільки ослаблене здоровля але і наклін до поганого налогу.

В церквах і публичних урядах заборонено курити й уважаємо, що це цілком слушно. Алеж бо жадна святиня не така свята, як тіло людини, створене Богом та призначене на те, щоби було храмом живого створителя.

Подумаєш може, що курення не є певно таке шкідливе, скоро стільки визначних людей віддається йому, а котрі певно не курилиб, колиб ця привичка була шкідлива. Отже тут річ мається так, що ці люди почали курити ще з ранньої молодости, коли наука не виказала ще була, яке курення шкідливе. Не знаючи про цю шкідливість, привикли вони так дуже до свого налогу, що сьогодні роками піддаючи себе цьому налогові, не мають вже на стільки сили, щоб кинути свою погану привичку. З цього знову видко, як страшно привикати до чогонебудь та робити себе нужденним невольником якогось налогу.

Я була давніше приятелькою чаю і любила попивати його дуже часто, до того ще й міцний, але скоро замітила, що стала невільницею цієї привички і що це принижує мене. Я залишила пити чай зовсім і маю те миле почування, що нічому не піддаюся, що не є конечне та потрібне до життя.

Я хотілаби, щоб і ти виросла на жінку, вільну під кожним оглядом. Маєш бути вільною від кожної лихої навички, від усього, що тебе може робити зависимою від чогонебудь. Маєш бути свобідною у свойому думанні та поступках щей у почуваннях і то свобідною в повному значінні слова. Я не бажалаби, щоб ти засвоювала собі щонебудь, що запоморочувалоби твою розвагу, що моглоб накинути тобі чужу думку, притупити твоє моральне почування. Бог хоче, щоби ти була, такою гарною, якою ти була у його первісній мислі заки ти ще побачила світло дня.

ОДИНАДЦЯТА ГУТІРКА.

Я вже тобі розказувала, як відбудовується наше тіло, або як воно руйнується тим, що ми споживаємо. Сьогодні скажу тобі дещо про те, як то і наше серце і наша душа відбудовується, або руйнується через те, що споживаємо. Ти знаєш вже ту глибоку думку святого Письма: „Як людина думає у свойому серці така вона й сама".

Всю правду, замкнену в цім слові, ми щойно в найновішому часі зрозуміли. Давніше ми знали тільки те, що не добре робить той, хто думає щось лихе або чогось негарного бажає, а сьогодні ми вже знаємо цілком певно, що злі думки та недобрі почування впливають зле на наше тіло. Ти сама добре знаєш, що коли ти з чого невдоволена, то тобі не смакує їда. Через нечайне розчарування тратимо апетит. Прикрі відомості, які одержуємо безпосередно по їжі, викликують у нас дуже лихе самопочування, а це тому, що заходять забурення в травленні. Коли чого лякаєшся, то дрижиш та бліднеш. Коли ти врадувана та вдоволена, то твоє тіло стає теплішим, а лице паленіє. Журба, гризота, пригноблення і тим подібні душевні стани відбиваються на лиці, як в зеркалі. Ти вже з цього бачиш, який тісний звязок між душею і тілом і як дуже мислі та почуття діють на наше самопочування.

Я мала нагоду перед кількома тижнями довше розговорювати з одним добродієм, що посвятив себе цілком студіюванню цих справ. Він забрав мене до своєї робітні і показав мені малий апарат, що за його поміччю можна зясовувати деякі психічні стани людини. Як він схоче кого дослідити, то просить, щоб він хухнув у скляну рурку. Через остудження повітря скроплюється видих, а той плин посідає певний означений хемічний склад. Коли опісля той плин получити з хемічним препаратом, то він закрашується в той або другий спосіб, а з цього, як він закрасився, можна опісля заключити, в якому духовому стані знаходилася досліджувана особа. При певній закрасці відомо, що досліджувана особа була подражнена й розсер-

джена, при другій, що мала якусь журбу та гризоту. Ці досвіди показують нам цілком виразно, що духові стани мають все на наше тіло могутній вплив.

Тепер розумієш, яке воно важне, щоб людина переховувала в душі тільки ясні та гарні мислі. Є це в найвищому ступені нерозумно піддаватися зависті, гнівові, ненависті чи зазіханню. Бож гнів ніколи не шкодить так тому, на кого ми гніваємося, як тому котрий гнівається.

Так само є певною та не оспорною річчю, що гарні думки і почуття, скріпляють наші життєві сили. Коли ми вдоволені, то нам легко і ми почуваємо себе здоровими, колиж до нас навідається яка журба, або яка недобра думка, чи негарне пожадання, то ми почуваємо себе тяжкими та хорими. Тому найкраще прислуговуємо самі собі, коли заховуємо добрий настрій, погоду духа та веселість. Не вільно нам занечищувати святині нашого тіла лихими та низькими річами, а її двері вільно нам отвирати тільки для добрих та шляхотних думок. Сам Бог сказав, що хоче мешкати в наших серцях, а якже би він міг мешкати в тім серці, у котрім рівночасно містилисяб речі лихі та погані? Через те заєдно мусимо про це памятати, що книжки, котрі читаємо, образки, котрі оглядаємо, мислі, котрі думаємо, та почування, котрі наповнюють наші серця, — все те діє на наш духовий та тілесний стан. Якщо ці речі лихі, то вони нам приносять дошкульні шкоди.

Ми моглиб цілком слушно сказати, що думки це щось істотне, дійсне, дотикальне. Вони записуються не тільки в нашому мізку, але в нашій крові і в клітинах нашого тіла. З лиця людей, з котрими стрічаєшся, можеж вичитати гнів, журу, схвилювання, або спокій, вдоволення, щастя, бо людські мислі дійсно виписані на лицях людей. Якщо ми часто сердиті та лихі, то погані почування і думки жолоблять собі дороги не тільки в мізку, але принизують ціле тіло і виходять та незабаром відбиваються на лиці так, що стають для кожного явними доказами лихої пристрасти.

Вже тепер як мала дівчинка, укладаєш собі вираз лиця, котрий матимеш у старості. Яке тиб хотіла мати лице на старі літа? Ти кажеш, що хотілаби так виглядати,

як бабуся? Це бажання втішить бабусю напевно. Вона мала подібно, як усі люди, богато журби та клопотів у свойому житті, але ніколи не позволила опанувати себе цим журбам та піддатися гіркості і пригнобленню, так, щоб це аж вирилось на її лиці. Тому ще й сьогодні, коли вона вже стара, має таке миле та лагідне лице, що й ти бажалаби собі такого, як будеш стара. Можеш мати таке лице, але коли тобі йде про це, то мусиш вже сьогодні позбуватися цих всіх негарних почувань, котрі моглиб твоє личко зробити понурим та негарним. Найліпшим середником для прикрашення лиця то чисті, ясні думки та шляхотні почування.

Треба тільки конче позбутися лихих мислей та почувань, а як це робити, скажу кілька слів. Коли ти часом розсердишся, то старайся, щоб це почування не відбилося на твойому лиці. Смієшся то старайся надати свойому лицю приємного і милого виду. Як послухаєш моєї ради, то переконаєшся, що по недовгому часі розвіється гнів, а місце лихих думок заповнять мислі добрі та погідні. Це річ певна і непохибна, що при помочи виду лиця можна вплинути на зміну думок та почувань. Бачиш отже, що ти можеш вже в своїх діточих роках чимало зробити для вирізьблення свого характеру та вивінування своєї душі у все, що шляхотне, гарне, високе.

Ще ліпшим середником на переміну небажаних почувань і настроїв є намагання певні думки зігнати цілком противними до них. Коли налазить якась негарна думка, можна її відогнати гарними мислями. Мусиш говорити сама досебе: „Я не [illegible] не сердита, не торкітлива, а вдоволена та весела' [illegible] коли загніваєшся на кого, то мусиш собі сказати, [illegible] не гніваєшся. „Ні, я не гніваюся на нього, я люблю його". Здивуєшся тоді сама, як швидко розвіються всі лихі мислі й почування, а твоє серце наповнять радісні та добрі думки. Досвідчені люди знають дуже добре, що воно дійсно так.

ДВАНАДЦЯТА ГУТІРКА.

Вчора в вечері ми розговорювали про вплив думок на вид лиця та про вплив виду лиця на наші думки. Сьогодні скажу тобі, що навіть ціла постава тіла впливає на наше духове життя. А наше духове життя уявляється з черги в поставі тіла, яка з кого людина, про те можеш виробити собі досить докладну думку придивляючись до того, як вона стоїть і ходить.

Зробім маленький досвід. Стань на часок передімною. Зігни трохи колінця, похили рамена на перед та опусти руки. Тепер опусти голову, так щоби підбородок дотикав грудей і щоби уста були дещо розтулені. Скажи мені, як себе тепер чуєш? Певно, що не оживлює тебе ніяке почування енергії та бадьорости. Бажання бігати або працювати при такій поставі цілковито виключене. Не зродиться також у тобі бажання йти на високу гору або брати участь у перегонах, якщо не зміниш постави. А тепер спрямуй свої мислі на бігання, на видрапування на дерево, взагалі на щось, до чого потрібно богато сили, відваги, оживлення. Самі собою випрямлюються твої коліна, груди подаються в перід, плечі простуються, голова бадьоро задирається до гори, а уста замикаються. Твої очі починають блестіти, а рівночасно з бажанням чину, чуєш приплив охоти і сили. Почуєш у собі відвагу і певність що те, що задумувала вчинити, виконаєш. А тепер кинься на лежанку, попусти всі мязи і позволь їм уложитися так, як вони хотять. Неправда, негайно дізнаєш почування лінивства і тяжкости та чи схочеться тобі в такій позиції остати на лежанці? Як пічнеш думати про прохід або проїздку ровером, то в такій лінивій позиції не видержиш довго. Бажання твого духа знайде вияв у постаті цілого тіла.

Приглянься часом двом хлопцям, як один із них дратує другого та старається визвати його на кулаки або дужання. Той, що зачіпає, стає боком до зачіпленого, похилює голову дещо наперід і цілий тягар тіла спирає на

одній нозі. Другий стоїть ціпко та рівномірно на двох ногах, держить голову просто, а обі руки звинені у пястук. Те, що вони думають та наміряють, відбивається дуже виразно на їхніх лицях та їхній поставі.

Або придивися часом на вулиці, як ріжні люди ходять. Один суне, наче муха в смолі, не підносить майже ніг, а волочить ними, начеб немав зовсім сили. Ціле його тіло викликує враження оспалости та отяжіння. Не будеш дошукуватися в такій людині дужого та витривалого працівника. Другий знову йде жваво, його кроки елястичні, немовби вироблені. Не волочить ногами, але ставить їх сміливо та енерґійно, начеб мав у них спеціяльне чуття. Ціла постава його тіла висловлює бадьорість, енерґію та справність. Хто так ходить, не тяжко відгадати, що це людина, котра вміє зручно і скоро працювати. Вже Соломон відгадував, який звязок заходить між поставою тіла і поставою душі, бо сказав: „Розважний муж ходить просто".

Дуже важне, щоб діти вміли просто стояти і просто ходити. Колиб ту людину, що так отяжіло ходить по вулиці та волочить ноги за собою, поучено в молодості, як годиться держатися і як ходити, то вона певно сталаб енерґійним робітником і булаб у світі осягнула куди більше, ніж осягнула.

Ще як я була дівчиною, не тямлю, щоб хто звертав увагу на просту поставу тіла в часі ходу, або просте сидження та стояння. Сьогодні звертають навіть лікарі на це пильну увагу, бо чимраз ліпше пізнаємо ті шкоди, що випливають із невластивої постави тіла. Ось лікарі кажуть нам, що у малих дітей дуже рідко можна стрінути плоскі груди, але дуже часто бачимо їх у дітей, що вже якийсь час ходили до школи, де вони довгі години сидять похилені наперед. Привичка обтяжувати підчас стояння цілим тягаром тіла одну ногу, спричинює не тільки скривлення фіґури, але надає нераз кривого виду цілому обличчю, бо один його бік звисає в якійсь безладності, коли натомість другий є ядерний та елястичний. Через те один кутик уст знаходиться низче від другого, ніс звертається в одну сторону, а одно око стає більшим від другого. Бачиш отже, як то важно, щоб ти вже малою дівчинкою нав-

чилася правильно стояти й сидіти, якщо хочеш пізніше мати личко симетричне, себто однакове по обох сторонах.

Неправильне стояння може мати ще й другі наслідки. Лікарі кажуть що неправильна постава може мучити зір. Людина, котра не сидить та не стоїть просто, не може прямо дивитися перед себе та напружує одно око більше від другого. Однак найважнішою для кожної молодої дівчинки є обставина, що при неправильній поставі доходить легко до пересунення внутрішніх органів, а такі перекривлення можуть мати дуже поважні наслідки для дорослої женщини й матері. Через те лікарі поучують учителів та виховників, щоби добре уважали на правильну поставу вихованків.

Ти розказувала мені раз, що одна твоя учителька не позволяє ніколи, щоб дівчатка сиділи в лавці боком, підпираючися на одному лікті. Ти думала, що це дрібничка, що на неї не варто було звертати уваги. Очевидно, це зовсім не дрібничка, бо крива постава при сидженні має такі самі лихі наслідки, як і неправильне стояння. Для дівчаток має це куди більшу вагу, ніж для хлопців, бо дівчатка мають колись стати матерями. Тиж вже настільки розумієш, що хора або зле збудована мама не може мати добре збудованих та здорових дітей.

Похилене сидження є шкідливе ще тому, що при цьому натискаємо на черево та на черевні органи. Я вже тобі говорила, що мала дитина мусить розвиватися в тілі матері. Щоб вона могла як слід розвиватися, треба, щоби в тілі матері було доволі місця. Коли отже мати від дитинства не є, як слід, проваджена, коли вона сама неправильно розвивається а її тіло виставлене на ріжні покривлення, тоді і те місце, що в ньому розвивається мала дитинка, не може, як слід, розвинутися, а це має ріжні не милі наслідки. Такі небезпеки не грозять тим жінкам, що йдуть за второпними вказівками, які саме я тобі й даю, та від ранньої молодости думають про симетричний розвиток тіла. Треба стояти й сидіти правильно та тямити, що це дуже важна річ.

Щоби навчитися правильно стояти, треба ставати в ось які позиції: Стань так, щоби п[illegible]и були дещо позаду від середини задньої части талії, підбородок наближи до

грудей, щоб вязи творили пряме та рівне продовження плечей і, заховуючи цю поставу, намагайся звільнити всі вязи, щоб не було ніякого напруження. Або: висунь одну ногу взад так, щоби стояла на пів стопи за другою ногою і, стоячи прямо, пересунь помалу висунену пяту, щоб пяти знайшлись на одній лінії. А щоби научитися рівномірного обтяжування обох ніг, висунь одну ногу взад так, щоби її пята знайшлася трохи подальше, ніж середина задньої части талії, а другу ногу висунь трішечки вперід. Випростуй коліно ноги випущеної назад, та зіпри на нього ввесь тягар тіла, звільняючи рівночасно другу ногу. Опісля пересунь тягар тіла з одної ноги на другу, не змінюючи позиції мидниці.

Уважай своїм обовязком пристосовуватися до цих вказівок нелише тому, що такі вправи є дуже корисні для цілого тіла, але й через те, що правильна постава тіла впливає дуже корисно на духа.

Сьогоднішні діти — мушу тобі це дуже часто повторювати, щоби ти тямила це — відповідають за майбутню долю народу. Тепер, поки ті діти молоді, вони можуть причинитися до того, щоб народ був щасливий і здоровий. Коли всі діти будуть своє тіло плекати, як слід, то будемо мати тільки здорових мужчин та здорові жінки, а скоро діти засвоять собі просту поставу тіла й душі, то й майбутні покоління одідичать по них ці цінні прикмети.

Ти певно навіть і не думала про це все, моя люба дитинко, але тепер вже знаєш, як багато можуть діти зробити для ліпшого майбутнього світу.

Ти зрозумієш певно, що нинішні діти можуть для майбутнього світу зробити куда більше, ніж сьогоднішні дорослі люди. Люди дорослі останутъ вже такими, якими вони є, але ти, як і всі другі діти, маєш можність, зробити з себе щось далеко ліпше, ніж перша ліпша доросла людина. А що й сама можеш стати далеко ліпшою, то й для своїх дітей можеш зробити далеко більше, ніж нинішні люди могли зробити для своїх дітей.

Трапляється часом, що діти роблять докори своїм батькам, що одідичили від них деякі хиби та недомагання. Але такі докори не придатні ні нащо, а то хочби тому, що тут уже нічого не дасться змінити. Діти повинні рад-

ше самі старатися про те, щоби хиби та недомагання своїх батьків направити в собі, а свому насліддю переказати тільки добрі прикмети, без тих хиб, що їх одідичили по своїх батьках. Ми дорослі люди, не знали про всі ці речі стільки, скільки нинішні діти знають від своїх батьків та виховників. І тому із занедбань наших не можна робити нам таких закидів, на які заслужилиби нинішні діти, колиб, відаючи так багато про свої обовязки супроти майбутнього всежтаки їх занедбали.

ТРИНАДЦЯТА ГУТІРКА.

Як ти була малою, то ти так дуже любила слухати ріжні оповідання, що збудившись у ночі, нераз говорила: „Мамочко, розказуй ще". Нині я пічну нашу гутірку таким оповіданням, яке ти тоді так дуже любила.

Один бідний хлопчик, босий та лихо одітий, ішов вулицею із бляшанкою в руках. Трапилося, що той хлопець стрінув малу дівчинку-однолітку але дуже гарно вбрану. Дівчинка задержала цього хлопця і різько запитала:

— Ти куди?

— Іду до тартаку, несу полуденок татови, — відповів хлопець.

— Ах, так, — сказала дівчинка погірдливо, — твій батько є бідолахою, що нічого не має і мусить працювати.

— А вжеж, що мій батько працює — відповів хлопець гордо. — А твій тато не працює?

— Певно, що мій батько не працює, — відповіла дівчинка. — Мій батько богатий і не потребує працювати. — А поглядаючи з погордою на хлопця, казала: — Подумай, яке би це було страшне для всіх бідних людей, колиб повимирали богачі

— О, подумай радше, яке воно булоб страшне для вас, богатих людей, колиб вимерли всі бідні. Богаті люди уміють з'їдати найліпші страви, але не вміють їх собі самі зварити. Уміють мешкати в найкращих домах, але не вміють їх собі побудувати. Ми, убогі люди, мусимо співчувати богатим, бо то цілком не гарно бути такими, як вони.

Я хотіла тобі сказати сьогодні дещо про вартість праці і здається, що той малий хлопчина з мого оповідання має на ті справи далеко кращий погляд, ніж ця дівчинка, що розговорювала із ним. А взагалі дивно думати, що праця може понижувати людину. Я пригадую собі, що як я була в пансіоні, то декотрі з моїх товаришок глузували собі з одної моєї учениці, що вона мала червоні та шорсткі

руки від праці. Вони пописувалися перед нею своїми відомостями і думали, що тим налякають свою товаришку.

— Я ще ніколи в житті не працювала руками, — сказала одна з них.

— Направду? — запитала нова учениця.

— Не вмілаб ти помити начиння по їді?

— Авжеж, що ні. Бож і на що?

— А варити також не вмієш?

— І варити не вмію.

— А прати, прасувати, шурувати?

— Алеж не вміємо, не вміємо, — закликали всі хором.... Від того маємо служниці.

— А шити також не вмієте? — запитала новичка.

— Шити? — повторила одна з товаришок. — Я шила раз і вшила собі фартушок, але так, що мама мусіла все попороти.

— В такім випадку — сказала новичка — мушу вам сказати, що я соромиласяб бути такою безрадною, як ви. Я сама собі здаваласяб малою дитиною, котра все потребує няньки. Може бути, що ви скажете мені, що ваші батьки мають стільки а стільки грошей, але я уважаю, що кождий чоловік лише стільки вартує, яку вартість сам собою представляє. Я вмію варити, прати, шити, шурувати, пекти і прасувати. Я горда з цього, що вмію, і мені ніколи не впалоб до голови чванитися тим, чого не вмію.

Я бажалаб собі, щоб і ти думала так само, як думала ця второпна товаришка в пансіоні. З цілою певністю можна сказати, що високість маєтку не рішає про вартість людини. Вартість наша лежить у цьому, хто ми самі собою, а не в цьому, скільки ми посідаємо. Неодин може мати міліони, а однак може представляти дуже малу вартість. Другий натомість може не мати нічого кромі двох дужих рук та розумної голови, а мимо цього може бути дуже вартісною людиною.

Ти повинна вміти оцінювати працю. Христос сказав: „Отець мій робить досі і я роблю". Отже бачиш, що людина, котра працює, знаходиться в дуже доброму товаристві. Бог знав, що вона вивінована божеськими прикметами, не моглаб бути щасливою, колиб не працювала. Тому людина, що не працює, поповнює дуже великий блуд,

скоро своєю працею не причинюється до побільшення щастя світу. Руки, що заняті чесною працею, не поповнять так легко річей гидких, як руки лінивого. Так само й руки малої дівчинки можуть виконати дуже богато доброго, а праця охоронить їх від поповнювання блудів, що завдають по невчасі чимало жалю.

Може тобі здається, що така мала дівчинка, як ти, не може ще виконувати ніякої праці, що малаб якунебудь вартість, але це не так. Праця, хочаб вона була й найдрібніша, набирає великої вартости вже через свій добродійний вплив, який має на духа і тіло. При твоїй праці не розходиться передусім про те, щоб ця праця була досконала і щоби приносила як найбільше користи, але про те, щоб ти пізнавала свої здібності і їх поволі розвивала. Наше тіло є знарядом, що ним ми мусимо послугуватися, а кожна нова здібність душі і тіла може розвиватися тільки через працю. Я призвичаюю тебе до виконування ріжних домашніх робіт, як замітати, прятати, стелити ліжка, стирати порохи, варити — не тому щоб ти ці роботи виконувала ліпше від кого другого, бо й навпаки спочатку зробиш те або друге далеко гірше, ніж наша служниця, але заставляю тебе до праці, щоб ти засвоювала собі ці роботи, бо їх мусить уміти кожна добра господиня, а знання їх підносить вартість людини.

Ти скажеш мені може, що волілаб добре орудувати пилкою, молотком, цвяхами. Очевидно, я нічого проти цього не малаб, щоб ти цього навчилася, бо й це булоб корисне для тебе, але мусиш перш за все навчитися тих річей, що дуже важні для твоєї будучности. А що правдоподібно ти в майбутньому будеш господинею, через те тепер найважнішим твоїм завданням є приготовитися до того звання.

Знаменитий анґлійський писатель Рескін мав дуже високі думки про призвання женщини як господині та про її завдання в будові домашнього вогнища. Він каже: „Дім, то місце спокою, пристань для тих, що шукають захисту перед несправедливістю та переслідуваннями, а рівночасно є пристановищем для душ, битих неспокоєм, трівогою та сумнівами. Денебудь знайдеться шляхотна і права жінка, там завсіди повстає довкруги неї такий затишний дім,

хочби над її головою були тільки зорі, а в її печі одиноким огником був тільки святованчик. Довкруги шляхотньої жінки твориться такий дім і він міцніший, ніж колиб був побудований з кедрини, а його стіни вистелені були ясним оксамітом. Така хата блестить далеко і широко, наче свічник, що вказує дорогу всім бездомним".

Чиж не прекрасний це образ женщини, творця родинного огнища? Я бажалаб собі, щоби твоя амбіція запалилася до цього образу, щоб і ти забажала стати таким творцем дому, денебудь стане твоя нога. Мусим мати отворені очі на все, чим би ти могла прикрасити своє життя та зробити його лекшим і веселішим. В якомунебудь окруженні опинишся та якеб не було твоє звання, ти все можеш учинити дуже багато не тільки для своїх найближчих але й для подальших.

Праця, то бальзам на рани і джерело всіх чеснот. Цим словом висказав поет велику правду, бо з праці спливає велике благословенство, при ній забуваємо про всі незгодини життя, нею стаємо дужими та кріпкими, вона відводить нас від усього, що моглоб бути спокусою, що зводить з правої та чесної дороги. Яканебудь чинність побуджує в нас апетит так, що нам смакує найпростіша їжа, дає нам здоровий, спокійний сон, а тим самим забезпечує нас перед хоробами. А що праця дає тілу силу, а рівночасно кріпить духа, тому вона найліпша виховниця, яку собі лишень можна подумати.

Але твоє життя не може бути виповнене тільки працею. Тобі потрібна також розривка. А годяща розривка, так само потрібна, як праця, бо без відпочинку ми не моглиби, як слід, працювати. Природна річ, що всяка розривка заслуговує на таку назву щойно тоді, як є рівночасно відпочинком. Не одну розривку називаємо відпочинком, хоча вона й не дає відпочинку, а навпаки наносить втому та шкоду для здоровля. Доброю розривкою для нас може бути тільки така розривка, що дає тілу відпочинок та скірпляє його.

Я чула раз, як одна панночка говорила, що вона не змоглаб машерувати без перерви цілу годину, але може дуже добре перетанцювати без у[illegible]ми цілу ніч. Т[illegible] відпочинку не можна ніяк уважа[illegible] відпочинком, [illegible]

ця дівчина дійсно не чула по перегуляній ночі втоми, то всежтаки нема умніву, що такими розривками можна собі тільки шкодити. Я знала молодого чоловіка, котрому здавалося, що він розвалить дуже веселе життя, бо що вечора до пізньої ночі перестоював в товаристві пяниць. Не тривало це довго, а скоро розлилися цілковито і той нещасливий чоловік [illegible] [illegible]ньку гарячку. Його розривки не були цілком в причинком, але навпаки виснаженням тіла.

Розривки та приємности тільки тоді на місці, коли не скорочують сну. Треба пам'ятати ставити розривки на свіжому повітрі над розривки в зачинених локалях та треба бавитися тільки в день, ніколи в ночі. До доброї забави та приємної розривки потрібно [illegible] [illegible] убрання. Декотрі дівчата самі позбавляють себе [illegible] [illegible] дають спортові вправи та перебування на свіжому повітрі, [illegible] через те, що й дуть за модно тісно [illegible] [illegible] горсети. Я вже тобі нераз говорила, яке це шкідливе, як хто носить тісний одяг. [illegible] позбавляє [illegible] можности глибоко віддихати. Як людина не може добре віддихати, то її кров не може добре кружити та не сприяє добре відживлювати тіла. Надій [illegible] за недорічною модою і не носитимеш тісних горсети.

В останніх часах [illegible] більше зацікавлення рухановими справами, [illegible] радіти. Руханкові вправи причинюються в [illegible] мірі до вдержання здоров[illegible] [illegible]ричне розвинення тіла і через те я раділаб дуже, коли [illegible] систематично вправляла руханку.

[illegible] ніх [illegible]их справах, що відносяться до нашого [illegible] добра, не слід забувати про те, що сили, котрі нагромаджуємо собі, не є виключно нашою власністю, але що [illegible] [illegible]нні [illegible]жити нашим ближнім. Сили душі й тіла [illegible] [illegible] [illegible]

нити ту працю на розривку, як чуєш потребу відпочинку. Я дуже тішилабися, колиб ти при відпочиванні та розривках не була від нікого зависимою, але щоби ти уміла відпочивати і розвеселюватись сама. У второпному і мудрому думанні ти повинна вишукувати для себе найліпше товариство. Бож люди, що не вміють вистарчити самі собі та конче мусять мати товариство, гідні пожалування.

ЧОТИРНАДЦЯТА ГУТІРКА.

Я сказала тобі вчора ввечері, що ти повинна привикнути до того, щоби, як треба, сама собі вистарчала. Найкращий на це спосіб, це добра книжка. Найліпші приятелі, яких лишень можемо знайти, це добрі книжки, котрі можна мати на кожний заклик. Як з добрих книжок нагромадиш собі засіб гарних та глибоких думок, то тобі вже ніколи не забракне теми до роздумування. Як твоє тіло відбудовується тим, що в виді їжі споживаєш, так твій дух живе тим, що ти йому подаєш у формі добрих та гарних думок. Але так само, як до уст не вкладаєш гнилих овочів або попсованого мяса, так також повинна ти уникнути всього, що моглоб затруїти твого духа та нанести тобі шкоду. І тіло й душа потребують здорової та поживної їжі.

По чімже зможеш пізнати, чи якась книжка є доброю, чи лихою? Це дуже легко і ясно. Як яка книжка розбуджує в тобі побажання стати ліпшою і шляхотнішою, то вона добра. Такі побажання будять в нас заєдно ті книжки, котрі в поважний спосіб розглядають історичні, релігійні або інші питання. Але не потребуєш виключно такі твори читати. Є кромі цього чимало творів, в котрих можна вичитати багато цінних думок та вартістних вказівок. Читаючи такі книжки, легко доглянеш, чи вони прямують до добрих та гарних цілей, чи остуджують тебе в твоїх шляхетних стремліннях, а до того ще й побуджують до діл, що їх ти не моглаб сказати своїй мамі. Колиб ти чула щось подібного, колиб книжка розбуджувала в тобі мислі, що з ними треба скриватися, то можеш бути певною, що це лиха книжка і що її читати не годиться. Така книжка буде все лихою, хочаб її другі не знати як захвалювали. Невжеж ти позволилаби, щоб другі люди вмовляли в тебе, що їжа, яку уважаєш зіпсованою і шкідливою, є добра? Не любиш помідорів, баклажанів правда і певно ти не погодиласяб, щоби другі кормили тебе ними тому, бо вони їх люблять. Навпаки, хочаб тобі їх не знати як при-

хвалювано ти все скажеш своє: „Не люблю баклажанів, помідорів і не буду їх їсти". Так само повинна ти держати себе щодо духової їжі. Хочаб не знати скільки людей говорило, що дана книжка добра, а ти чуєш, що вона тобі не робить доброї прислуги, то ти не повинна йти за чужою думкою, але держатися виключно власної. Лихої книжки ти не повинна ніколи читати.

Тобі може так притрапитися, що якийсь ровесник або ровесниця принесуть тобі книжку та пічнуть її прихвалювати, але коли ти її зачнеш читати, побачиш, що зміст її викликує в тебе румянець на личку і що такої книжки ти не моглаб мені показати. Тоді не читай ніяк тієї книжки і віддай її негайно. Бож погані образи, що з такої книжки перейдуть до твоєї уяви, останутъ там на завжди хочаб ти й не знати що робила, щоб їх позбутися.

Предивна річ ця ґалєрія образів, що її переховуємо в нашій памяти. Все, що думаємо, робимо або бачимо, витворює нові образи, а ті образи вивішує наша память у своїй ґалєрії, щоби ми їм приглядалися. Тому старайся, щоб у тій ґалєрії памяти знаходилися тільки цінні і гарні образи, що їх можнаб усім показувати, навіть твоїм дітям. Може бути, що своїм дітям ти не вспієш показати цих самих образів, що заховуються у твоїй памяті, але вони перейдуть через тебе до їх характеру. Як розлюбуєшся в тім, що гарне та величне, то і твої діти будуть мати замилування до річей величних; колиб ти любила річи низькі та бридкі, то перелилаб на свої діти замилування до таких негарних річей. І тут, як бачиш, доля майбутніх поколінь спочиває в руках сьогоднішніх дітей.

Колиб ти мала до вибору розмову з знаменитою людиною або з чоловіком лихим та марним, то не захиталасяб у виборі ні на хвилинку. Таж то честь для нас, коли маємо до діла з визначними людьми, тоді як пристаьання з людьми низькими є нераз ганьбою. А тепер послухай, що каже той знаменитий Рескін, що про нього я тобі говорила: „Зпоміж книжок можемо собі вибирати найліпших на світі приятелів. Завдяки чудесному випадкові можемо слухати великого поета і захоплюватися його думками, або можемо звернутися з поважним запитом до мужа глибокої гадки та отримати від нього любу відповідь.

Можемо тут стикатися з княгинями й з царицями. Велике товариство найславніших та найшляхетніших людей є все для нас доступне, а ці люди готові з нами завжди говорити, не оглядаючись на наше становище та нашу працю. Ці люди говорять до нас найліпшими словами, на які їх стати, і вони вдячні нам ще, як що ми їх уважно слухаємо. А ціле те велике товариство королів та мужів стану чекає на нас терпеливо через цілу днину не на те, щоби уділювати нам авдієнції, але на те, щоби ми їм авдієнції уділили. І ці люди ждуть на нас в цих тісненьких, маленьких передпокоях, що ними є наші бібліотеки. І ось ми не звертаємо на це товариство майже ніякої уваги і не хочемо слухати того, що ті люди моглиб нам оповісти".

А тепер подумай собі, що це добірне товариство готове розмазляти навіть із тобою, малою дівчинкою. Найбільші люди світу є на твій заклик. На приятелів та товаришок можеш отже собі вибирати найліпших і наймудріших людей світу, щоб перебувати з ними і сьогодні і завтра, скільки і як довго тобі захочеться. Вони ніколи не знетерпеливляться та ніколи не дадуть тобі відчути вивищування себе. Вони все готові повторити тобі те, що ти вже від них чула, а хотілаб ще раз почути. Чиж то не винятковий привілей нашого життя, що кожної хвилини можемо стикатися з найбільшими духами, слухати їх слів та учитися від них?

Я знала багато хлопців і дівчаток, котрі багато читали, але були дуже нерозумні у виборі своїх приятелів. Вони любили в часі читання бути в товаристві бандитів і злодіїв та бути свідками їхніх гидких та низьких подвигів. Правда, що це дивує тебе? Такі читачі нагромаджують у своїй памяті запас образів, яких взагалі не слід оглядати, а рівночасно шкодять собі, бо набивають собі память річами, що їх не годиться тямити.

Читай історичні книжки та життєписі великих людей, читай научні твори, описи винаходів, що їх довершили сміливі подорожники, займайся релігійними та будуючими творами, відкидаючи все, що безвартісне і шкідливе. Є на світі дуже багато добрих книжок, що розказують нам про речі, які годиться пізнати та подивляти, навіщож тратити час на речі лихі та нікчемні, що наносять тільки шкоду?

ПЯТНАДЦЯТА ГУТІРКА.

Вчора була в тебе твоя мала приятелька зі сусідства, а що тебе не було вдома, я попросила її погуторити зі мною хвилину. Ми розговорювали досить довго про дуже займаву річ, а саме про школу. Вона сказала мені, що не любить аритметики та граматики. Сказала також, що вона ніяк не розуміє, навіщо кажуть учитися цього, бо як вийде зі шкіл, нематиме з цього ніякої користи. Я запитала її, що думає почати з собою скінчивши школу? „Хочу нічого не робити" — відповіла мені. „Хочу бути дамою, як усі другі, хочу мати дім і дитину, котроюб я бавилася".

— Певно, що це гарні пляни — сказала я до неї — але, як хочеш мати власний дім і мати дитинку, то треба вміти добре рахувати.

Цього вона не розуміла і тому я говорила до неї дальше:

— Ану, бавмося в купця. Я принесла ті гроші, що я їх для тебе з паперу поробила, й отворила у кутику кімнати крамничку, а вона була дуже пишною дамою та мешкала напроти у другому куті комнати. Вона приходила до мене купувати, чого її було треба для її дому і дитини. Все йшло досить гладко, поки я їй говорила, скільки яка річ, що вона її купувала, коштує, а вона могла мені заплатити кожну поставлену мною ціну. Але, як я її поспитала, скільки вона мені винна заплатити за шість літрів молока по вісімнадцять шагів за літру та попросила її, щоби переконалася, чи я добре видала їй решту, вона зажурилася та не знала, що має сказати.

— Я думала, — видусила врешті з себе, — що про те говорить завжди власник крамниці.

— Певно, що купець завсіди говорить, скільки покупець має платити, — відповіла я, — та всежтаки покупець мусить знати, чи купець не зажадав за багато та чи видав решту, як належиться.

Тоді вона погодилася зі мною, що всетаки аритметика може до чогось придатись, і що хотячи мати дім і дитинку, треба конче вміти ще й добре рахувати. Але граматику таки дальше уважала непотрібною, таж вона вміє і без неї добре говорити.

— Чи ти все правильно говориш? — запитала я.

— Цілком певно, — відповіла з великою певністю себе. — Ніколи не роблю ніяку помилку у мові.

— Ніколи? Ось бач, у тій відповіді ти вже зробила помилку, ще й яку.

— Якаж це помилка? — спитала зацікавлена.

— Бач, ти повинна хиба знати, що не говоримо „не роблю ніяку помилку в мові", але кажемо: „не роблю ніяких помилок у мові". І не досить знати про те, в чому помилка, але треба ще знати, чому воно помилка. Дівчинку, що висловлюється неправильно, вважаємо необразованою. Припускаю, що ти будеш старатися, щоби твої діти навчилися правильно говорити, щоб із них не сміялися люди. Але, якже ти навчиш їх правильно висловлюватися, як сама не вмітимеш їм сказати, чому треба казати так, а не інакше. А є ще одна причина, ізза котрої ти повинна навчитися як слід матірньої мови. Мусиш сама добре її уміти, щоби твої діти не потребували соромитися колись за тебе, колиб ти в товаристві других людей робила помилки в мові.

Вона слухала мене з увагою і в скупченні і здається, що нарешті зрозуміла, що шкільна наука має величезне значіння для батьків та матерей, а не тільки для дітей, що ходять до школи. Таж воно дуже прикро для мами, коли вона не може поговорити зі своїми дітьми про їхні шкільні вправи, щоби їм помогти, коли треба, при вироблюванні завдань. Ти знаєш, як воно тобі приємно, коли я можу пояснити, при випрацьовуванні завданого тобі, як ти чого не розумієш. Тиж мені нераз говорила, як то мама до одної із твоїх товаришок каже: „Дай мені спокій з твоїми вченими книжками. Я цілком не визнаюся на тих ученостях".

Не можна брати цій жінці цього за зле, бо вона в свому дитинстві була така хоровита, що не могла ходити до школи. Але колиб я не могла заниматися враз з тобою

твоїми шкільними завданнями, то ти мусілаб соромитися, що маєш непросвічену маму, а я сама стидаласяб так ж.

Крутиш головкою і хочеш тим певно показати, що ти не соромиласяб за мене ніколи. Я вірю, моя дитинко, що ти про мене добре думаєш, а я булаб дуже в клопоті, колиб я в товаристві висловилася неправильно, або взагалі колиб я показала недостачі в образуванні.

Недавно я була у багатому домі. Пані дому була дуже багато убрана, але не вміла поправно говорити.

Доньки її та сини покінчили добрі школи і добре бачили помилки своєї мами. Я бачила тоді, як діти паленіли завсіди, скільки разів мама виявила брак образовання. Мені дуже жалко було тих дітей, бо я знала, що та пані могла була навчитися богато річей, колиб була хотіла, але вона не любила школи і не хотіла учитися. Вона мала одну журу: гарно вбратися, забавитися, любила розривку й товариство. Мучила так довго своїх батьків, аж відібрали її зі школи. Вона тоді думала собі, що осягнула незнати яке щастя, що не потребувала ходити до школи, стала молодою дамою, що оберталася в найліпших товариствах тоді, як ми, її товаришки, мусіли дальше висиджувати в шкільній лавці. Але ось наспів час, коли вона мусіла собі зі сльозами в очах сказати: „Мої діти соромляться мене і так мені треба. Я могла добути далеко більше образування, колиб я замолоду не була такою глупою".

Дітям здається часом, що вони ходять до школи тільки тому, щоби зробити своїм батькам приємність та що булоби куди краще, колиб замість до школи можна було ходити по левадах, лісах, а хочби й по вулицях. Я не бажалаб собі, щоби ти так хибно думала в цій справі. Для мого образування воно цілковито байдужна річ, чи ти навчишся більше, чи менше, але твої діти будуть стидатися за тебе, коли ти умітимеш менше, ніж вони. Отже замість уявляти собі, що до школи ходиш тому, що це мені до вподоби, ти повинна думати радше про те, що ходиш до школи для своїх майбутніх дітей. Те, чого ти навчишся, поможе тобі не лише запевнити собі пошану в очах твоїх і наблизить до тебе їхні серця тим більше, чим менше ріжниць буде між ними і тобою, але також допоможе і їм тим лекше і видатніше вчитися, скоро будеш у силі їм помогти

в шкільних працях. Ти сама знаєш, якою цінною буває така поміч.

Щоби ти все, як слід, поняла, пригадай собі, що я тобі розказувала про дідичення. Я розказувала тобі, що твоя боротьба з лихими привичками та блудами влекшить таку саму боротьбу твоїм дітям, котрі через те зможуть стати добрими та шляхотними людьми. Таким самим робом плекання власного духа буде дуже корисним для твоїх дітей, бо вони легше та більше будуть учитися.

Що умові прикмети переходять з покоління на покоління, на це докази знаходимо навіть у звіринному світі. Мені раз розказували про кітку, що її навчено натискати клямку, щоби відчинити двері. Ця кітка мала кілька раз котята, а між ними були завжди такі, що дуже скоро училися відчиняти двері. Котята другої кітки, що не вміла відмикати дверей, тресовано разом з котятами тої мудрої кітки, але вони не навчилися отвирати дверей. Коли хотіли виходити, то зверталися з мявкотом до своїх котячих ровесників, щоб їм послужили.

В Америці в Санта-фе є одна порода псів, що їх вивчено в оригінальний спосіб наганяти під стріл звірину. Саме, як олень підносить передні ноги до скоку, пси впадають йому під черево та перевертають його, не наражуючи себе цілковито на удари рогами. Коли опісля молоді пси тої самої породи ідуть на полювання, то при нагінці поступають так само, хоча їх цього не вчено і хоча цього не бачили у других псів. Тимчасом пси других пород, хоча й дуже мудрі, не навчилися цих штучок, біжать перед саме звіря і трапляється їм нераз, що при тій нагоді перевертаються й одержують рани.

Учителі, що звертають увагу на дідичні прикмети, розказують, що діти батьків, котрі уміють чужі мови, легше вчаться чужих мов, ніж діти других батьків. Такі самі досвіди пороблено з математикою і другими ділянками людського знання. З цього бачиш, що ходячи до школи й учачись, ти вчишся не лише для себе самої, але й для своїх дітей, котрим наука піде тим легше, чим більше ти сама научишся.

Як хочеш мати працьовиті, дбайливі діти, чемні для тебе й для других, то нічого ліпшого не зможеш зробити понад це, як старатися, щоби ти сама мала добрі прикмети, котрі моглаб на них перелити.

ШІСНАДЦЯТА ГУТІРКА.

Я вже не тямлю, коли я тобі сказала, що не терплю, як малі дівчата або хлопці говорять про закохання. Нині поговоримо собі про те, яке повинно бути відношення між хлопцями і дівчатами. Ти питала мене, чи я уважаю це вмістним, щоби дівчатка заприязнювалися з хлопчиками. Я уважаю, що це дуже добре і я бажалаби собі, щоби ти мала не лише приятельок але й приятелів. Однак при виборі приятелів мусиш бути так само обережна, як і при виборі приятельок, а завсіди мусиш руководитись пошаною для своєї власної особи. Не люблю коли дівчата братаються між собою надміру. Кожна дівчинка повинна мати стільки самопошани, щоби свої тайни уміла заховати собі, або ділитися ними тільки з мамою.

Я знала такі дівчатка, що, як здавалося, не розуміли, що родинні справи не надаються до того, щоб їх собі одна одній оповідали. Такі дівчатка розказували про все, що в них вдома сталося і говорили до кожного, хто їх хотів слухати, хоча йшло про справи, котрі можуть обходити тільки дану родину. Одна мала дівчинка оповідала: „У нас вдома є тілько шість ложок. Але часом сідає їсти восьмеро. Тоді мамочка виходить на якийсь час до кухні, або я мушу чекати". Це, річ ясна, ніяка ганьба, коли бідні люди мають вдома мало ложок, але воно зовсім непотрібне, щоби усі сусіди знали про це, бо це батькам прикро. Знову друга дівчинка оповідала, що батько її продає одному панові кусень ґрунту, за дванадцять тисяч, але як не вдасться, то продасть за десять. Така дівчинка, вибалакуючи непотрібно те, про що дома говориться, може батькам своїм нанести великі грошеві втрати.

Заприязнені дівчатка повинні заховати для себе пошану та не наближуватися до себе надто ані тілесно, ані якнебудь інакше. Це не дуже гарно виглядає, коли дівчата або дорослі жінки публично цілуються і вони краще зробилиб, колиб зовсім не цілувалися. Але вже цілком не відповідно, коли хлопці й дівчата цілуються між собою;

не годиться цього робити ані публично, ані тайком. Поцілунки або пестощі, що про них дівчинка не хотілаб сказати своїй мамі, належать завсїди до таких річей, що їх не годиться робити. Від наймолодших літ повинні дівчата дбати про свою честь і не допускати до цього, щоби хтонебудь позволив собі на близьку довірливість супроти них. Завсіди мене немило вражає, коли мужчини пестять або цілують дівчаток. Такі дівчатка засвоюють собі по найбільшій часті дуже сміливі маніри. Дівоча честь, це наче шліфована сталь, коли хухнути на неї, то вона покривається імлою. А саме всяка заблизька довірливість це є й оте хухнення, що покриває імлою дівочу честь.

Я хотілаб тобі звернути увагу ще на одну дуже важну річ. Вона важна не тільки для одиниць, але й для цілих людських суспільностей. Я припускаю, що ти зрозумієш мене, коли тобі скажу, що думаю, що й хлопці повинні так само дбати про свою честь, як і дівчата. Дуже часто можна почути, що хлопцям або юнакам можна це або друге, чого не вільно дівчатам. Говориться тоді, що молодий мужчина мусить вишуміти і що на це нема ради.

Ти не чула ніколи, щоби хто сказав, що молода дівчинка мусить вишуміти, або що їй вільно попустити собі поводи. Навпаки кожний добре чує, що пляма на її дівочій честі не може бути ніколи змазана. Дівчат напоминають із вчасного ранку, щоби берегли своєї чести, щоби заховувались повздержливо, та не давали нікому причини висказуватися про них з легковаженням. Дівчина мусить не тільки в чинах але й у словах заховати міру і память про самопошану на кожному кроці. На жаль не чуємо, щоб і від молодих мужчин жадали такого пристойного поведення, якого вимагається від дівчат. Через це молоді хлопці позваляють собі неодно, що їм дуже не лицює. Таких хлопців треба дуже вистерігатися та не накладати собі з ними.

Молода дівчина, що не заховується достойно, стає неможливою в товаристві, але молодому мужчині таке невідповідне поступовання не то що не шкодить, але буває робить його навіть бажаним гостем у найліпшому товаристві. Очевидно, що це зовсім невідповідна оцінка поведення молодих хлопців. Колиб усі молоді дівчата наших

часів своїм поведенням і словом дали пізнати, що їм за свобідна поведінка молодих хлопців не подобається, то погляди хлопців на цю справу мусілиб небарем змінитися. Треба домагатися, щоби молоді хлопці мали такі самі обовязки, як і молоді дівчата. Молодий чоловік є нині переконаний, що колиб він собі не знати що позваляв, то молода панночка не стратить пошани до нього, бо вже так на світі уладжено, що юнакові все вільно. Навпаки він буде чванитися, що зволив на неї звернути увагу і приставати з нею. Також не вагається молода дівчина вийти заміж за такого молодика, що жив, як йому було до вподоби, хоча з другої сторони нікомуб і на думку не прийшло женитися з дівчиною, котрої поведінка моглаб кинути на неї хочаб найменшу тінь.

Бачиш отже, що при виборі своїх приятелів і приятельок ніколи не можна бути надто обережною. Тим, що хотять бути твоїми приятелями, мусиш дати зрозуміти, що ти можеш приятелювати тільки з такими, котрі ведуть себе бездоганно, чисто та шляхетно, себто так, як цього надіються по тобі.

Що маємо право від молодих мужчин вимагати такого самого гарного і чистого життя, якого жадаємо від дівчат, то видно хочаб із цього, що я вже тобі сказала про тіло, як мешкання душі, котра є образом Бога. Чомуж то душа, що мешкає в тілі хлопця, малаб мати інші права, ніж душа, що мешкає в тілі відчинки? Про нашу вартість рішає те, як є у нашому серці, і тому тяжко булоб зрозуміти, чому одна душа малаб мати інші права ніж друга. В очах Бога нечистота, нещирість або взагалі кожна нікчемність хлопця є так само чимсь гідним осуду, як подібні поступки у дівчинки. Бог дивиться на наші серця. Він знає, що тіло робить тільки це, на що призволює душа. Не тіло відповідає за негарні поступки, бо воно є тільки виконавцем розказів душі. Як брешуть уста, то тільки тому, що душа їм велить брехати. Не тіло буває нечисте, але душа, що ростить у собі нечисті мислі, почування й побажання. Тіло є тільки домом душі. А чиж можемо сказати, що мешканець якогось дому має такі або другі права та обовязки, тільки тому, що той дім є поставлений так або інакше? Чи крадіж, що її поповнить людина, що

мешкає у сірій хаті, є менше грішна, як крадіж мешканця із зеленої хати? Булоб дуже дивно, колиб хто висказував про характер людини таке речення: „Пан такий то а такий то може собі красти, скільки йому захочеться, бо він мешкає у сірій хаті, а вже так воно на світі буває, що всі мешканці сірих домів можуть красти та брехати, скільки хочуть. Але пан такий то та такий то не повинен красти та брехати, бо він сидить у білій хаті, а всі мешканці білих хат обовязані бути чесними на словах і на ділах". Кожний скаже тут негайно, що ані краска, ані яканебудь прикмета хати не може відповідати за поступки людини, бо людина відповідає за свої діла.

Те саме можемо сказати про наші тіла, як про мешкання наших душ. Одна душа мешкає в тілі жіночому, а друга в чоловічому, але душа є душею і відповідає однаково за свої діла, без огляду на пол тіла. Тому поступовання мужчин належить оцінювати так само, як оцінюємо поступок жінки. Божі заповіді дано нетілько жінкам але і чоловікам. Чогоб ти не могла простити своїй приятельці, того не ялося тобі прощати свойому приятелеві. Що добре для тебе, го буде добре також для твого брата, а що недобре для тебе, те саме мусить бути не добре й для нього. Мене болілоби так само, колиб він допустився таких річей, котрі я малаб у тебе осудити. Що моглоб поваляти твій характер, то мусілоб поваляти також і його характер. Не може бути двох мір.

Другою дуже важною причиною, через що хлопці повинні бути так само чистими, як дівчата, це те, що діти в рівній мірі в свому характері зависимі від батька і від матері. Діти не одідичують прикмет та хиб тільки по матерях, але також і по батьках. Якщо отже батько через свої поступки стане лихою людиною, то річ проста, що і його діти не будуть ліпші від нього. Належить памятати про це.

Вже тепер як молода дівчинка, можеш причинитися до того, щоби між людьми поширювався властивий погляд на обовязки хлопців. У свойому малому кружку приятельок та приятелів ти занимаєш якесь місце, що дає тобі такі самі права, як і другим висказувати свій погляд на речі. Хайже в цьому кружку пізнають твої погляди, а як можеш , то старайся зєднати для своїх поглядів своїх

приятельок та приятелів. В той спосіб прислужишся не тільки їм самим, але цілому людству.

Молодою панночкою я знала товаришку, що до всіх справ ставилася дуже поважно і безнастанно працювала над виробленням свого характеру. Було для нас дуже дивним, що стільки разів лише вона знайшлася в нашому колі, то хоча нічого не говорила, мала на нас ушляхотнюючий вплив. Сама її присутність вистарчала до цього. Я чула раз, як два хлопці говорили про неї. Один сказав: „Не знаю, відки воно, що як вона є між нами, то не можу думати нічого гидкого, або висказати непристойне слово. В її присутності відчуваю побажання показатися в найліпшому світлі, хоча вона ніколи про нічого такого не говорить". Другий хлопець відказав: „Так, вона не говорить про гарні речі, але живе гарно і це наповнює повітря довкруги неї красою та добром".

Я вже тобі раз казала, що наші думки є в дійсності наче наглядними та вловимими річами. Недавно читала я в одній книжці, що наші думки є на ділі чимсь більше дійсним, ніж нам видається, що вони витворюють якусь речовину в нашій крові і що та речовина проміняє з нас і окутує нас наче колесом, що його можуть вичути другі. Можнаби сказати, що ми одягаємось у шату, виткану з наших думок. Люди добачують ту шату і [illegible] пізнають, хто ми такі.

Знаєш добре, яка несимпатична для тебе [illegible] дні, котра перед хвилею відійшла від нас, а котра до тебе все така любязна. Маєш таке враження, начеб з неї виходило щось таке, що відштовхує тебе від неї та будить у тобі невдоліввя. Як ти була хора, а ця пані приходила тебе відвідати, ти по кожних відвідинах почувала себе гірше, хоч вона намагалася всіма силами тобі зробити приємність. Колиж натомість до тебе приходила ця струнка, висока пані, котру ти так любила, то ти говорила за кожним разом, що ти почувала себе краще, як тільки вона показалася в кімнаті. Вона не говорила багато, але ти відчувала очевидно діяння її думок на тебе, а ці думки настроювали тебе так добре.

Ту одежу, котру вкладаємо на себе і здіймаємо з себе, може для нас хтонебудь набувати і тому по ній не мо-

жна заключати про наш смак і характер. Але це одіння, що його самі собі тчемо зі своїх думок, відчуває кожний, хто з нами стрічається і знає миттю, з ким має до діла. Дівчинка одягнена в оксамит та шовк, може мати дуже грубе та шорстке одіння думок, тоді як дівчинка бідна, убого вдягнена, може мати на собі найцінніший серпанок думок, так що всі люди відчують у мить красу її душі.

СІМНАДЦЯТА ГУТІРКА.

Ти вже тепер тішишся, нераз, як воно буде, коли з дівчинки станеш дорослою. Тобі здається, що ця перемі-на прийде через те, що ти дістанеш довгу суконку, зачешешся, як чешуться особи старші, перестанеш ходити до школи, пічнеш бувати в товаристві та взагалі могтимеш робити, що захочеш.

Однак я мушу тобі сказати, що ті зміни не будуть одинокими, а в кожнім разі не будуть найважнішими, і що не від них буде зависіти, що перестанеш бути дівчинкою-смотриком, а станеш дорослою панночкою. В тобі самій зайдуть тоді інші, куди поважніші зміни. Твоя стать виповниться, а голос твій буде мельодійнішим і дзвінкішим. Стратиш охоту до діточих забавок та ігор; станеш спокійнішою та розважнішою. З цими внішніми перемінами наступлять у тобі ріжні внутрішні переміни. До того часу твої полові члени будуть знаходитися наче в стані сну. Як вже матимеш коло чотирнадцять літ, збудяться вони і пічнуть свою чинність. Аж тоді появляться ті зовнішні явища, що про них я тобі говорила, бо вони щойно є наслідком чогось, що збувається внутрі тіла.

Полові члени жінки, це місце, в котрім пробуває і розвивається дитинка, заки ще прийде на світ; до них належать ще деякі мязи, котрі піддержують це місце, та канал, котрий провадить до них. Всі ці части знаходяться біля себе та поміщені в долішній частині черева, де вони цілком забезпечені. Менш-більш на чотирнадцятому році приходить дівчинка до стану, що його звемо дозріванням. Під пахами і в сусідстві полових орґанів виростає тоді волосся. В цьому часі дівчинка зачинає дозрівати, себто наближується до того часу в житті, в котрім вона може бути мамою. Але розвиток полових членів ще в тім часі не скінчений, бо щоб вони цілковито розвинулися, треба ще кілька років, і щойно за той час вони скріпляться настільки, як воно потрібно до материнства. Одначе трапляється, що дівчата нераз після цього переходового часу

віддаються і стають матерями, але то велика помилка, бо передвчасне материнство руйнує здоровля а діти такої молодої матері, що сама ще не розвинена як слід, не можуть бути такі дужі та здорові, як діти старших мамів. Річ мається тут сак само, як при пучках цвіту. Пучок цвіту можна отворити пальцями так, що він виглядає мов розвинений, але такий цвіт вяне дуже швидко і тратить свою красу.

Пучок цвіту потребує означеного часу, щоби міг розцвісти в цілій своїй красі і щойно тоді стає повним та гарним, коли йому в тім ніщо не перешкоджує і коли ніщо не приспішує хвилі розцвітання, яку призначила сама природа. Дівчина є цвітом жінки і так само, як квітка, потребує часу, щоби могла в цілій повні розвинутися. Тому то тут не вільно перешкаджати природі. Дівчина повинна тішитися, коли може бути як найдовше милим пучком людського цвіту, бо коли раз зацвіте, то вже ніяка сила не може її переробити в пучок, а чим скорше зацвіте, тим скорше зівяне та опаде. На жаль, дівчатка не поучені як слід в цих справах і тому не можуть дочекатися часу розцвіту та переходу через нього в дівоцтво.

Одночасно з цими тілесними перемінами являються нові враження та почування, що турбують так молодих дівчаток. Така дівчина відчуває якесь дивне ослаблення, часом болі в крижах, в плечах, в голові, стає нервовою та подразненою, чогонебудь плаче, навіть і без причини. Однак усе те не повинно непокоїти її занадто; вона буде терпеливо очікувати поліпшення цього стану, розуміючи, що той стан мусів прийти з перемінами, що в ній збуваються.

В тім часі мусить дівчина звертати пильнішу увагу на своє здоровля, ніж досі. Річ природна, що не повинна уважати себе особою хорою але, мимо цього мусить дбати про те, щоб не перетомлювати себе та щоб мати достаточний відпочинок. Їй треба перебувати багато на свіжому повітрі і вона мусить мати на це багато свобідного часу, а рівночасно повинна вистерігатися всякої перевтоми та пильно звертати увагу на те, щоб мати спокійн й та глибокий сон. Тепер саме час використати ці засади гигієни, що давніше з ними запізналася. Домашня праця, котра не повинна бути надто тяжкою, є для неї дуже відпо-

відним заняттям. Назагал дівчата працюють охотно, мимо втоми, яка тоді навідує їх, памятаючи про це, що така праця, то найліпше приспособлення до майбутнього звання. Добре тоді мити начиння, бо гаряча вода притягає кров до рук і приносить полекшу при болях крижів та голови. Я запізналася недавно з одною дамою, яка оповідала, що з миття зробила собі правдиву приємність. Вона казала: „Я уявляю собі, що горяча вода є правдою, огрітою жаром любови. Забрукане начиння, це я з моїми думками та побажаннями. Занурюю їх у гарячу і любячу правду й очищую основно. Відтак осушую їх рушником терпеливости та уставляю їх порядно у полиці ніби у власному серці, щоби їх у потребі виняти знову. Таким чином я душею і тілом при своїй праці та виконую її як слід. Стара приповідка каже:

Хто повинність свою любить,
Того праця не погубить.

Для дівчинки в часі дозрівання далеко краще заниматися домашньою працею, ніж вилежуватися і читати романи. Така лектура шкодить їй тільки, шкодить на тілі і на душі. Вплив такої лектури можна порівнати до теплярної атмосфери, котра примушує пупляшок до скоршого розцвіту. Багато дівчат через читання романів передвчасно дозріває. А що я бажалаби, щоби ти, моя люба, була як найдовше малою любою дівчинкою, тому прошу тебе, щоб ти вистерігалася такої лектури, котра в суті є глупенькою та шкідливою забавкою. Позволь мені, щоби я через якісь роки вишукувала для тебе відповідні книжки. Є сьогодні так багато гарних і добрих книжок, що вибір цілком не трудний. А найкращою книжкою то природа. Через те я заохочую тебе, щоб ти читала — розглядала життя рослин і цвітів нашого садку і життя птиць, що вють на деревах цього нашого садку свої гніздечка. Вчися пізнавати пташок по їхньому голосі, щоби ти могла розпізнати кожну птицю, скоро тільки відізветься. Я знала одну дівчину, котра це робила з таким замилуванням, що заєдно носила з собою льорнетку, щоб при нагоді придивитися птиці, котрої голосу не знала ще.

Приємність, що дає виконана домашня праця та студіювання природи, є для дівчинки в переходовому часі най-

ліпшою охороною. Її думка в той спосіб відвертається від себе самої і забуває про всі ці чудні почування і враження, що навідують та непокоять її в тому часі.

Нераз у тім часі бажають дівчата пробувати як найбільше в товаристві і радіють, маючи коло себе поклонників. Часом піддаються навіть сильній спокусі заключувати близьку приязнь з молодими мужчинами. Але в такім разі мусить собі молода дівчина сказати, що всі ті побажання і почування родяться в ній через переміни, які відбуваються у її організмі, і що саме тепер більше ніж колинебудь треба бути обережною у виборі приятелів. В тім часі дівчина мусить як найстаранніше уникати всякої інтимности, бо може трапитися те, що трапляється квіткам, що з них тверда і шорстка долоня стирає квітовий пилок, котрого вже опісля не можна квітці повернути.

Підчас періоду дозрівання відбуваються в організмі молодої дівчини ще інші переміни, але я скажу тобі про них щойно тоді, коли той час буде для тебе близько. Тимчасом оставай собі моєю любою, малою дівчинкою та продовжуй цілим серцем свої невинні забави та утіхи, котрі через ціле життя згадуватимеш з почуванням радости та зворушення. Ті спомини будуть для тебе дорогі, гарні і такі милі, що цілим серцем бажатимеш, щоби і твої діти мали колись такі спомини.

ВІСІМНАДЦЯТА ГУТІРКА.

Недавно чула я, як ти, розговорюючи з приятелькою, висказала побажання, що ти волілаб бути хлопцем ніж дівчинкою, а то тому, що хлопці далеко свобідніші та що з них виростають мужчини, котрі так багато великого доконали в світі.

Дійсно, діла мужчин здаються нам дуже великими, хоча в суті вони зовсім не більші від чинів жінок. Дивимося на велику могутню будівлю, а ти питаєш: „Що може бути більшою від тієї будови?" А я тобі відповідаю: „Чоловік, що створив пляни тієї будівлі та виконав їх, бо всеж таки творець є завсіди більший від виконавця". А тепер певно запитаєш: „Хто зробив цього чоловіка таким великим?" І щось тут мушу тобі сказати, що найчастіше люди є такими, якими виховала їх мати.

Авраам Лінкольн, що його вважаємо одним з найбільших людей світа, сказав раз: „Усе, чим я є, завдячую своїй мамі". А моглоб видаватися, що не сталося нічого особлившого, коли убога матір виховувала свого великого сина в убогій хатині. Тимчасом початок виховання, яке він одержав, став підставою для цілого життя цього знаменитого мужа і для того всього, чого він доконав.

Ніколи не можемо сказати, що може бути з даного хлопця. Але навіть тоді, колиб такий хлопець не став славним і колиб не заважив на долі світа, але став тільки доброю, чесною та працьовитою людиною, то і так саме його істнування причинилосяб до помноження щастя цілого світу.

В кожній державі і в кожному краю жінки заняті тим, щоби своїх дітей, хлопців та дівчат зробити добрими людьми, та виховати їх на пожиточних членів громадянства. Чи можеш уявити собі щось кращого та вищого від цього завдання? Неодна мама не думає може цілком про велику відповідальність свого завдання, тому, що це завдання її цілу захоплює. Друга натомість не має охоти

піддатися таким тяжким обовязкам і низько їх цінить. Така жінка думає собі може, що праця її чоловіка є куда більше варта ніж її власна праця, а то через те, що чоловік перебуває разураз між людьми, їздить по світі та приносить домів чимраз більше досвіду, тоді як вона перебуває постійно вдома, застелює щодень ті самі ліжка, миє щодень ту саму посудину, замітає ту саму долівку, щодень бачить довкруги себе ті самі личка своїх дітей, котрі треба мити, щоби були чистонькі, деньудень мусить направляти вбрання своїх дітей, щодень стояти при кухні та варити страву для домашніх, словом, день по дневі, тиждень за тижнем проходить їй на монотонній, однаковіській праці. Колиб так жінка покинула дім і пішла у світ, то скоро переконаласяб, що там треба мати багато сили і бути дуже оборонною, щоби подужати всі завдання. Вона дуже скоро знемоглаби та вернулаб знеохочена домів. Побачилаби, що у великому світі ніколиб не вспіла зробити стільки добра, скільки може виконати в чотирьох стінах своєї домівки.

Я не бажалаб собі, щоб ти уявляла собі, що праця жінки не варта стільки, скільки праця мужчини, та що вартість мужчини є більша від вартости жінки. Ані мужчина не може бути без жіночої помочі, ані жінка не може дати собі раду в світі без мужчини. Рескін говорить: „Женщина це ткаля. Мусите тямити, що можете бути тільки панями дому, або хатніми молями. Жінка тче долю свого мужа, або нівечить її як молі нівечуть тканину".

Бачиш отже, що Рескін узалежнює поводження мужчини в світі від помочи жінки, а я уважаю що він має рацію. Успіх мужчини зависить у значній мірі від його здоровля, а здоровля його зависить знову від того, як жінка дбає про свого мужа. Бо коли жінка не вміє приладжувати поживної та здорової страви для чоловіка, коли тої страви не вміє зробити смачною та стравною, то річ ясна, що його здоровля не може бути добре. Він пічне тратити сили, не зможе виконувати свої тяжкі завдання а його праця перестане бути видатною тому, що жінка не розуміє своєї праці.

Це зрозуміє вже й мала дівчинка навіть і легко пійме, що до найважніших завдань жінки належить те, щоб була

доброю панею дому і доброю господинею, що уміє провадити дім.

Важним завданням кожної господині є, щоби вона вміла зробити життя своїх домашніх радісним та щасливим. Колиб жінки виходили зранка до заняття поза хатою, так, як це роблять чоловіки, і колиб одні й другі вертали вечером змучені, то ми мало зналиб про щастя родинного життя. Натомість жінка, що перебуває дома, хочаб мала не знати скільки праці знаходить завсіди досить часу на те, щоби думати про прикрашення життя своїх домашніх. Вона може наприклад запропонувати: завтра запросимо собі на обід кілька милих приятелів. Або скаже так: сьогодня по вечері влаштуємо собі маленький равт. Тоді запрошує мале кільце знакомих та приятелів, серед яких йде мила гутірка та уряджується такі гарні товариські забави, що розвеселюють усіх та по годинах тяжкої, денної праці дають кілька годин милого віддиху в кружку люблених людей.

В таких годинах відпочивають усі, не виключаючи батька родини, що забуває про свою журбу та клопоти. Але сам він не вмівби приспособити всього на приняття гостей та не мавби часу розіслати запросин. Тими справами мусить занятися пані дому та все так улаштувати, щоб не витрутити при всьому дому з рівноваги.

Однак ми понеслиб страту також і під богатьома іншими оглядами, якщоб жінки та мами мусіли денні години переводити поза домом. На цьому потерпілоб і чаше морально-релігійне життя. Мужчини, заняті своїми інтересами, мають голови такі набиті ріжними справами, що їм не лишається богато часу роздумувати над тим, що добре, а що лихе у світі. Але жінка читає про те і роздумує, а вечером каже до свого чоловіка: "Чи ти вже читав, що уряд позволив на працю дітей у млинах? То не справедливе і керовники уряду повинні довідатися про це, що нарід не знесе такого нелюдського поступовання". Такі слова спонукають і чоловіка роздумати про таку справу. Так побуджує жінка до роздумувань свого чоловіка, кидаючи йому наче знехочу це або друге питання. Може бути, що чоловік не здає собі навіть справи з цього, але фактом є, що справи, котрі з ним розговорює жінка, стають предме-

том його роздумувань та що у відповідний мент він старатиметься вплинути на публичну опінію, щоб це чи друге виконано як добре, або занехано як лихе.

Найвищим призванням жінки є виховання дітей. Побиваючись про їхні тілесні потреби не занедбує вона також їх духових потреб та має доброчинний вплив на їхне поступовання і на спосіб їхнього думання. Вона уроблює їхній характер та засвоює їм цінні привички.

Данило Вебстер був визначною людиною. Я читала раз в його життєписі, що він у дитинстві не дістав старанного виховання. Девятилітком віддано його на науку. Там, сідаючи до стола мав звичку держати ніж та вилка прямовісно до гори, стискаючи їх у жмені, що не дуже гарно виглядало. Учителі та виховники не хотіли робити йому прикрости через напімнення при других. Один учитель намовив проте одного ученика, що сидів біля Вебстера, щоб орудував ножем і вилками так само, як Вебстер — а відтак осудив його голосно за таке непристойне поступовання так, щоби Вебстер це чув. Той зрозумів відразу, що нагани уділено йому і від того часу вже ніколи не заховувався невідповідно при столі. Але оскільки приємніще булоб йому, колиб він був вдома навчився, як належить при столі поводитися.

Моглоб видаватись, що річ байдужна в який спосіб дитина орудує ножем та вилками при столі, але в суті то річ важна, щоб кожний знав, як треба поводитися, бо не звісно ніколи, в якому товаристві може знайтися людина, а воно хиба не приємно, як люди дивляться на когось з призирством та беруть його за простака.

Рескін каже, що жінка повинна прикрашувати життя мужчини. Що це може значити? Розважмо. Можна наприклад подати їжу на стіл в бляшаних начинях та не накривати стола. Їжа, скоро вона приладжена добре, буде тоді мати таку саму вартість, як їжа, подана в порцелянових посудинах. Але для нас не рівнодушне, як страву нам подають. Мусимо старатися всіма способами, щоби життя було гарне, очевидно, роблячи це все так, щоб не тратити надто багато часу на цю прикрасу життя. В першу чергу мусимо старатися про найважніші справи, а перш за все про здоровля, і цих найголовніших справ не можна

посвячувати справам підрядним, хочаб вони були не знати які гарні.

Найціннішою окрасою життя, це охайність, чистота. Навіть найбідніша хата є мила та приємна, коли її прибрано чисто. Опісля до хатніх прикрас-цінностей належить добрий настрій та погідна вдача пані дому.

Як мама родини має сердите та лихе обличчя, не вміє усміхатись ані приязно говорити, то така хата тратить свою найбільшу прикрасу. Зате як дуже може прикрашувати свою хату жінка ласкава, мила, добра, що має для кожного прихильне слово, милий погляд і своїм поступованням стає творцем щастя для всіх домашніх!

Найбільші поети світа виспівували похвалу жінкам, що вміли вносити промінь радости — сонця в темряву всіляких буденних журб. Вони мали рацію: без погідних, веселих та милих жінок хата булаб радше холодною тюрмою, ніж приютом радости й щастя.

Великою прикрасою життя кожної хати є музика. Ти знаєш сама, як то гарно буває у бабуні, як вона сідає до фортепяну. Тоді дідо бере свій флет, вуйко Степан бере скрипку, тета Марійка мандоліну і можна цілими годинами слухати їх концерту та навіть не спостерегти, як швидко проходить час. Цього навіть не можна оцінити, скільки гарних годин дає нам бабуся при фортепяні.

Дехто каже, що воно властиво смішно, що стара добродійка, як наша бабуся, все ще любить грати на фортепяні і не може без музики бути. Але я не можу собі просто уявити, щоб колинебудь могло бути інакше, бо бабуня була завсіди осередком нашого родинного життя. Ще як я була малою, вона грала нам діточі пісоньки, а ми співали їх, або грала нам веселі танки, а ми крутилися в кільце. Вона зложила з нас цілий хор та навчила гарних хоральних пісень. Я сьогодні ще згадую з великою радістю та вдоволенням ці співи. Як ми стали старші, учила вона нас тих пісень, що їх у школі співали. Щонебудь і колинебудь ми влаштовували, то все бабуся була першою особою, а припускаю, що лише тому, що вона вносила до нашого життя стільки мельодії та гармонії.

Легко з цього заключити, як дуже ти можеш причинитися до прикраси життя других людей, коли, навчив-

шись грати, опануєш це мистецтво. Це повинно заохотити тебе вирева́ло впра́вляти музику, бо це, що таким робом придбаєш, остає тобі на ціле життя

Дальшою підготовкою до прикраси життя є наука доброго читання на голос. Аж дивно направду, що в небагатьох тільки хатах читають наголос; такі спільні читання то наче стяжка, що вяже всіх домашніх, бо лучить їх зі собою, як слухають читану повість. Річ природна, що всі домашні повинні вміти гарно наголос читати, бо колиб один із них хотів читати цілий вечір, тоб перемучився.

Дуже гарна річ, як людина визнається на літературі і при нагоді може розговорювати про цей або другий твір. Деякі твори є загально звісні так, що людині, котра уважає себе образованою, не можна їх не знати Але щоб твори пізнати, мусимо їх читати. Подумай, люба дитинко, скільки часу заощаджуємо, коли такі твори читаємо в родинному кружку. Поки діти малі, то обовязком мами читати, бож мама не має ліпшого середника, щоб добути собі любов і привязання своїх дітей. Всі діти незвичайно люблять слухати ріжних оповідань, а ще більше люблять розговорювати з мамою про те, що чули та розпитувати про неясні для них місця.

Ми обі перевели не одну годину при такому спільному читанні та запізналися при цьому дуже докладно з багатьма людьми, про котрих було писано, начеб з ними довгі літа пробували разом. Я хотілаб дуже, щоби й ти зі своєю донечкою, як будеш її колись мати, так само читала.

Мій досвід з діточих літ каже мені, що діти волють бути в дома і не шукати поза хатою сумнівних приємностей, коли мама любить їм читати цікаві оповідання. Так думає і моя мама, бо коли брати і сестри висказали побажання проводити вечері поза хатою, то вона бралась їм читати щонебудь після вечері. Небаром ми так дуже привикли до тих приємностей, які дає таке спільне читання, що вже нікто із нас не думало про те, щоб шукати приємности поза хатою.

Я пригадую собі ще і цю обставину, що на мамине читання старалися всі домашні приходити точно до вечері, щоби через спізнення не втратити нічого з цього, що чи-

тала мама. Коли часом запрошувала мене котрась приятелька до себе на вечерю, то таке запрошення не приносило мені ніколи особлившої радости. Я навіть не казала їй, що піду дозволитися в мами, але відмовляла відразу, що не можу провести вечора поза домом, бо мама має гарну книжку, котру нам по вечері читає, а я не хотілаб нічого втратити із цієї приємности.

Неодин молодик та панночка мають про життя цілком хибне поняття і сходять на бездоріжжя нераз виключно через те, що читали лихі та невідповідні для себе книжки. Нераз чуємо про те, що той або цей хлопець допустився крадежі під впливом книжок, котрі описують крадіжи і тим подібні негарні речі. Колиб такі хлопці читали були зі своїми мамами гарні та пожиточні книжки, то булоб їм може й до голови не прийшло, що можна красти або поповнювати якінебудь каригідні вчинки.

Що гарне читання наголос може бути мистецтвом, котрого треба вчитися, може видатися малій дівчині, як ти, дуже дивним. Тобі здається може: таж кожна людина вміє читати. Але вміти голосно читати то дійсно штука. Неодна панночка любить дуже богато читати сама для себе, але не любить читати наголос. Очевидно є це дуже еґоїстичний спосіб смакування гарних річей. Так це річ дуже благородна та гарна, коли хто думає також про других і бажає, щоби і вони мали таку приємність, яку має він, читаючи гарну книжку. Так само, як ти ділишся зі своїми приятельками солодощами, що їх дістаєш, так також повинно в тобі збудитися побажання поділитися з другими красою, знайденою в добрій книжці. Найгарніша засада це та, що жити значить давати з себе другим як найбільше. В отім даванні міститься все щастя.

Досконалим середником на те, щоб громадити духові скарби та ділитися ними з другими при відповідній нагоді є вчитися напамять гарних сентенцій читаних або віршів, або списувати їх, якщо не довіряємо своїй памяти. Недавно я подарувала тобі книжечку з гарними віршами, котрі принесли тобі богато радости. Авторкою тих віршів є жінка, що її батько був звичайним робітником. Вона сама мусіла працювати як швачка, але любила незвичайно поезію. Коли вичитала в якому письмі гарний вірш,

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

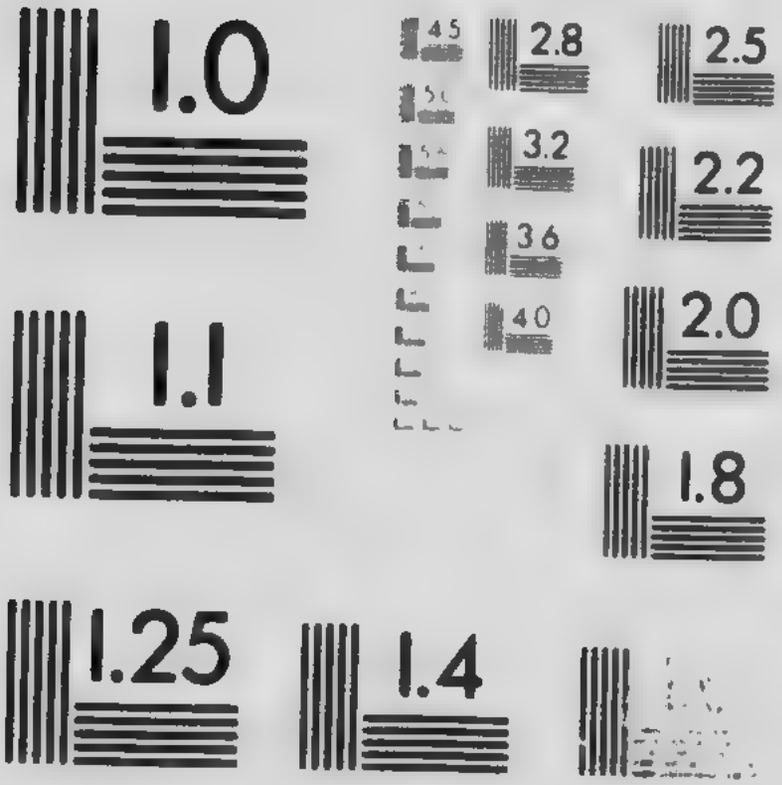

APPLIED IMAGE Inc

то витинала його та прибивала собі на стіні коло того місця, де сідала шити. В кожній свобіднішій хвилині кидала оком на стіну та повторювала собі слова цих віршів. Вивчила їх богато на память, аж врешті її душа так наситилася поезією, що в кінці вона сама стала писати гарні вірші.

Нераз просто годі повірити, як дуже можемо побільшити запас свого знання, а тим самим стати пожиточнішими на світі, коли вільні хвилини використовуємо на помноження своїх відомостей. Одна панночка, котра працювала в маґазині порцеляни як продавачка, мала звичку, що коли не мусіла кого обслуговувати, то вичитувала всі письма, які приходили до склепу й писали про порцеляну та взагалі про кераміку. По якомусь часі працьодавець спостеріг, якими відомостями вона розпоряджує, та зробив її орудничкою маґазину. Друга панночка, що заробляла на насущний як модистка, використовувала кожну вільну хвилину на студіювання гармонії красок. Небаром виставна та небуденна праця її рук звернула на себе увагу всіх і через те вона дістала дуже корисне місце в великім маґазині. — Знову одна дівчина, що була простою помивачкою в великім домі, стала заорудничкою цього дому, бо в вільних хвилях училася з книжок, як прикрашувати стіни відповідним укладом начиння та квітками, що звернуло увагу на її інтеліґенцію.

Сьогодні не знаєш ще, якою працею будеш в майбутньому заниматися, тому не можеш вибирати спеціяльної лектури. Але можеш бути переконана, що кожна відомість, яку засвоїш собі тепер, придасться тобі в твому пізнішому званні мами і господині.

Я вже нераз жалувала, що в молодості я не цікавилася більше птахівництвом та квітками, і що часом не вмію відповісти тобі на твоє питання в цій ділянці. Прохід по лісі є тимбільше цікавим, якщо знаємо все, що там бачимо. Памятаю, що будучи малою дівчиною йшла я з твоєю теткою лісною доріжкою. Дорогу я знала, бо вже ходила нею. Якже я здивувалася, коли тетка почала звертати мою увагу на ріжні речі, котрих я недобачувала, бо цього не знала. Тетка бачила кожний листочок і зараз уміла мені сказати, що це за рослина та яке значіння її,

як вона живе і чого потребує до свойого розвитку, які родить овочі та що шкодить їй. З цього малого проходу вернула тетка збогачена дійсними скарбами спостережень, тоді як я нічого не добачувала.

Бажаю тобі з цілого серця, щоби ти нагромадила собі багато відомостей з ділянки природи, щоби пізніше не потребувала жалувати так, як я сьогодні, що не навчилася цього або другого у свій час. Треба побільшувати безнастанно свої відомості Будеш щасливою, як колись своїм дітям будеш уміти основно відповідати на їхні питання.

ДЕВЯТНАДЦЯТА ГУТІРКА.

Коли який чоловік, що жив до тепер бездоганно, зробить що злого, то звичайно чути можна таку замітку: „Шукайте жінки". Це має означувати, що правдоподібно допустився цей чоловік лихого вчинку під впливом любови для лихої жінки, або взагалі його звела жінка з доброї дороги. Може бути, що така жінка, домагаючись дорогих строїв, біжутерії і взагалі життєвих приємностей, наклонила його зловживати грішми, що не були його, або намовила його до якого іншого каригідного та не чесного поступку. Словом, цим висказом висловлюють переконання, що дуже часто за негарний поступок можна відповідальність спихати на жінку.

Якщо натомість стрічаємо людину, що виріжнюється моторністю, енергією, шляхотністю і т. д., то не кажуть тоді: „шукайте жінки". То значить, що за поступки гарні та добрі не складається відповідальности на жінку, хоча так належалоб робити вже для самого почуття справедливости. Хиба кожному ясно, що коли жінка може мати лихий вплив, то може мати також і добрий. Якщо мужчина зробив гарне, геройське діло, то певно тому, що був добре вихованим, що на життєву дорогу отримав від мами добрі засади. Такий добрий вплив могла мати на мужчину не тільки його мама, але сестра, приятелька, учителька, одним словом така благородна жінка, котра вказувала йому ідеал та загрівала до гарних учинків. Певно отже, що також за гарні діла можна робити відповідальною жінку, а не тільки за лихі та негарні.

Світ завдячує найбільше добрим та повним посвяти матерям, що виховуючи свої діти впоюють в їхні серця засади посвяти, жертвенности, працьовитости та чести. Чоловік, котрий мав добру маму, яка його старанно виховала, буде у всіх обставинах життя чесним і не дасть звести себе ніяким спокусам з дороги чесноти. Мама звертає увагу своїм дітям на те, що їхнє щастя не зависить виключно від маєтку та всіляких достатків, але що люди-

на, якщо має бути щасливою, мусить бути також доброю і мусить памятати також про щастя других. Якби ми мали можність переглянути всі великі події світу, то ми переконалисяб, що матері героїв, вождів, мудреців, винахідників, відкривців нових країн і т. д. заслуговують на таку саму честь, якою світ вшанує їхніх славетних синів.

Але заслуга жінки не кінчиться разом з вихованням дітей. Всюди, де людина може впливати на людину, вплив жінки може бути дуже корисний. Світ не завжди довідується про те, як багато він завдячує впливові наприклад жінок на чоловіків. Чоловік стає тим, що з нього вспіє зробити його жінка. Вплив мами на дітей кінчиться в молодості, коли уроблюється характер, коли вироблюються привички. Очевидно, що вплив той сягає дуже далеко і нераз не опускає людини через ціле життя, але життя має багато спокус і коли бракне безпосереднього впливу виховниці, то не один мужчина захитавсяб може, колиб не знайшов доброго впливу в своїй жінці. Вплив жінки починається там, де мужчина живе вже самочинним життям та не оглядається на других, але поступає по свойому переконанню. Часом буває його життя доволі тяжким, він має поборювати багато труднощів, що під їх тягарем нераз угинається. Тоді то вірна, добра жінка піддержує його та не позволяє йому упасти. Вона показує йому дорогу, котрою належить піти, спішить йому з поміччю, заохочує до видержання. У всіх життєвих пригодах на жінці спочиває велика відповідальність і тому від найперших років життя повинна вона зясувати собі цю відповідальність та приготовлятися до великих завдань, що їх їй призначило життя.

Ще бувши малою, я раз навсе порішила бути богомільною, побожною дівчиною, скоро тільки підросту. Поки я була молодою, мені здавалося, що з побожністю можу почекати. Я думала, що хто хоче бути побожним, тому не вільно тішитися і бути веселим. Але небаром я переконалася, що властиво тільки ті люди можуть бути направду веселими та щасливими, котрі є щиро побожними та не зроблять ані одного кроку в свойому житті без Бога. Чиж може бути більша причина до радости та весе-

лости, що Бог є нашим вітцем, а ми, творячи його волю, є його дітьми?

Це поважні думки і коли будеш ними займатися, то може й часом не могтимеш бути веселою. Я не хотілаб однаковож, щоб ти роздумувала про тяжкі та слушні речі. Навпаки, як хотілаб, щоб ти була веселою дівчинкою і любила бавитися та тішитися. Природою тішитися так, щоби тобі твої втіхи ніколи та нікому не шкодили та щоби ти ніколи ізза них не мала докорів совісти.

Ніколи ніяка дівчинка не може почувати себе такою щасливою, як та, котра знає, що вона є дитиною Божою і що як Божа дитина розуміє свою велику вартість. Така дівчинка знає також, що не сміє ніяким своїм учинком приносити нечесть свойому Вітцеві і що всіми дарами та спосібностями, що ними їх Бог обдарив, має служити для добра та краси. Така дівчинка, хочаб вона була ще маленькою, знає і розуміє, що світ очікує від неї сповнення обовязків і що через вірне та раде їх сповнювання причиниться вона до того, що завтрішній світ буде кращим та ліпшим.

КОНЕЦЬ.

3 3286 07288054 1